

GÖTEBORGS UNIVERSITET
FILOSOFI, LINGVISTIK OCH VETENSKAPSTEORI

CARL BILDTS BEMÖTANDE AV JÄVSANKLAGELSER PÅ TRE OLIKA MEDIALA ARENOR – EN RETORIKANALYS

Magisteruppsats 15 hp
H2KTR
Kommunikatörsprogrammet
med inriktning mot myndigheter
och offentlig förvaltning
VT 12
Författare: Magnus Dahlström
Handledare: Claes Ohlsson
Examinator: Fredrik Bragesjö

Abstract

In July 2011 the journalists Martin Schibbye and Johan Persson are arrested in Ethiopia when on a mission to report the activities of the oil exploration company Lundin Petroleum. Following a trial, closely observed by media, the two journalists are convicted to a prison sentence of eleven years. The Swedish Minister of Foreign Affairs, Mr. Carl Bildt, is now to act on their behalf to preserve their rights as Swedish citizens. However, doubts are raised as to whether Bildt has a conflict of interest because of his former engagements as a board member in Lundin Petroleum.

The aim of the present thesis is to analyse the different rhetorical strategies used by Carl Bildt when affronted by three different medial arenas, the business magazine *Veckans Affärer*, the radio news *Ekot* and the talk show *Skavlan*, where he is asked to refute the accusations of a conflict of interest. The rhetorical strategies are analysed with respect to the rhetorical situation, audience, ethos, logos and pathos, stylistic elements, performance and finally Carl Bildt's image restoration.

The results show that the rhetorical strategies used by Carl Bildt are clearly adapted to the rhetorical situation, the audience and the appropriateness of different rhetorical response, i.e., so called fitting response. Carl Bildt also uses different image restoration strategies such as denial; attack of the accuser; attack of [political] opponents and attempts to put his engagements in global enterprises such as Lundin Petroleum in a positive light for his present role as a Minister of Foreign Affairs; that they were not about personal monetary profit but had the purpose of serving world peace and contributing to a more open global dialogue.

In conclusion, in this very delicate case of foreign policy, Carl Bildt uses the full range of rhetorical strategies to serve his own defense where his main strategy was clearly to put his own actions into a more positive context.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställning.....	2
1.2 Avgränsning	2
1.3 Metodöverblick	3
1.4 Disposition	3
2. Biografisk bakgrund.....	4
3. Bakgrund	5
3.1 Lundin Petroleums aktivitet i Ogaden.....	5
3.2 Tidigare jävsanklagelser riktade mot Carl Bildt	5
3.3 Lundin Petroleums aktivitet i Sudan	6
3.4 Carl Bildt och media	7
4. Teori	9
4.1 Den retoriska situationen.....	9
4.2 Publiken.....	10
4.3 Appellerna – ethos.....	12
4.4 Appellerna – logos	14
4.5 Appellerna – pathos.....	14
4.6 Stilfigurer	15
4.7 Framförandet	16
4.8 Image-återskapande strategier.....	17
5. Metod	22
5.1 Val av metod	22
5.1.1 Neo-Aristotelisk metod	22
5.2 Tillvägagångssätt för identifiering av analysenheter	23
5.3 Material och urval	24
5.4 Tillvägagångssätt vid analysen.....	25
5.5 Analysmodell	26

6. Analys och resultat	29
6.1 Kontexten	29
6.1.1 Intervju i Veckans Affärer.....	29
6.1.2 Intervju i Sverige Radio Ekot.....	31
6.1.3 Intervju i SVT:s Skavlan	33
6.2 Medel för att övertyga - appellerna	34
6.2.1 Intervju i Veckans Affärer.....	34
6.2.2 Intervju i Sverige Radio Ekot.....	37
6.2.3 Intervju i SVT:s Skavlan	38
6.3 Medel för att övertyga - stilfigurer	40
6.3.1 Intervju i Veckans Affärer.....	40
6.3.2 Intervju i Sverige Radio Ekot.....	41
6.3.3 Intervju i SVT:s Skavlan	41
6.4 Medel för att övertyga - framförandet.....	42
6.4.1 Intervju i Veckans Affärer.....	42
6.4.2 Intervju i Sverige Radio Ekot.....	43
6.4.3 Intervju i SVT:s Skavlan	43
6.5 Carl Bildts image-återskapande strategier.....	43
6.5.1 Intervju i Veckans Affärer.....	44
6.5.2 Intervju i Sverige Radio Ekot.....	46
6.5.3 Intervju i SVT:s Skavlan	48
6.6 Sammanfattning av resultat	49
6.6.1 Intervju i Veckans Affärer.....	49
6.6.2 Intervju i Sverige Radio Ekot.....	51
6.6.3 Intervju i SVT:s Skavlan	52
7. Diskussion	54
7.1 Slutsatser	58
Källförteckning.....	61

1. Inledning

I juli 2011 blir de två svenska journalisterna Martin Schibbye och Johan Persson gripna av etiopiska regeringssoldater i Ogaden i sydöstra Etiopien. De två journalisterna har i sällskap av en milisgrupp tagit sig över gränsen från Somalia in i den angränsande Ogadenprovinsen. Martin Schibbye och Johan Persson är utsända av tidskriften Filter för att kartlägga och rapportera om det svenska oljebolaget Lundin Petroleums förehavanden i området. De grips misstänkta för terrorbrott och för att olagligt tagit sig in i landet. Efter den i media uppmärksammade rättegången döms de båda till ett elva år lång fängelsestraff. Rättssäkerheten i Etiopien är ifrågasatt och domen anses vara ett spel för galleriet från den etiopiska regimens sida.

Det är nu Carl Bildt, i egenskap av utrikesminister och chef för Utrikesdepartementet, som blir ytterst ansvarig för att verka för att de båda journalisternas rättigheter tillgodoses. Han blir kritiserad för att han varken engagerar sig i eller uttalar sig om fallet, men tillbakavisar dessa angrepp med att han ägnar sig åt tyst diplomati. Dessutom riktas anklagelser mot Carl Bildt om att han befinner sig i en jävssituation när han med diplomatins hjälp ska förhandla för de båda fängslade journalisterna. Jävsanklagelserna grundar sig i att Carl Bildt innan han tillträdde på posten som utrikesminister satt med i Lundin Oil (nuvarande Lundin Petroleum) styrelse under åren 2000-2006 (Göteborgs Posten, 2012). Samma bolag som Martin Schibbye och Johan Persson var utsända för att granska.

Frågan är om Carl Bildt i egenskap av Sveriges utrikesminister opartiskt kan verka för att journalisterna Martin Schibbyes och Johan Perssons rättigheter tillgodoses? Naturligtvis har frågan rests av politiska motståndare och debatterats i media. Carl Bildt har fått kritik för att det finns alltför många frågetecken kring huruvida han var delaktig i de beslut som togs i Lundin Petroleums styrelse angående prospektering i Ogaden. Själv har Carl Bildt endast i ett fåtal intervjuer delgett sin uppfattning. Dessa få intervjuer har varit mycket intressanta att ta del av. Journalisterna har pressat honom på svar och Carl Bildt har argumenterat för sin sak.

Likt många gånger tidigare lämnar Carl Bildt sällan någon oberörd när han framträder. Samtidigt som det är lätt att låta sig fascineras över med vilken lätthet och skicklighet Carl Bildt argumenterar i vissa frågor, lika enkelt är det att bli irriterad över hur han tycks undvika att svara

på frågor av mer känslig karaktär. Naturligtvis har Carl Bildt under alla dessa år i offentligheten tillägnat sig en rad olika retoriska strategier för att hantera journalister och mer krävande intervjuer. Dessutom har resultatet av alla möten med media och politiska motståndare gett honom erfarenhet och ett gott självförtroende, vilket sammantaget gör honom till ett intressant studieobjekt. Därför ska jag med hjälp av olika retoriska analysmedel försöka tränga djupare in i och studera hur Carl Bildt bemöter de jävsanklagelser han konfronteras med i tre olika intervjuer.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med föreliggande uppsats är att analysera hur Carl Bildt med hjälp av olika retoriska strategier bemöter de jävsanklagelser han konfronteras med i tre olika intervjuer på tre helt olika mediala arenor.

- Vilka retoriska strategier använder sig Carl Bildt av när han bemöter de jävsanklagelser han konfronteras med?
- Anpassar Carl Bildt sina retoriska strategier till de olika arenornas förutsättningar?
- Vilka image-återskapande strategier använder sig Carl Bildt av när han bemöter de jävsanklagelser han konfronteras med?

1.2 Avgränsning

Det material som analyseras i föreliggande uppsats är tre intervjuer där Carl Bildt bemöter de jävsanklagelser som riktas mot honom. Intervjuerna genomfördes på tre olika mediala arenor som inte bara skiljer sig åt vad det gäller karaktär, men som dessutom vänder sig till helt olika målgrupper. Det material som analyseras är följande:

- Intervju med Carl Bildt i Veckans Affärer som utkom den 26 januari 2012
- Intervju med Carl Bildt i Sveriges Radio Ekot som sändes den 19 oktober 2011
- Intervju med Carl Bildt i SVT:s Skavlan som sändes den 7 oktober 2011

1.3 Metodöverblick

Metoden i föreliggande uppsats bygger på den metod för retorikanalys som Foss (2009) betecknar som ”generative criticism”. Metoden innebär att man utifrån materialet genererar olika analysverktyg eller hämtar in analysverktyg från olika modeller för retorikanalys. Vid utformningen av uppsatsens analysmodell hämtas analysinstrument in från neo-Aristotelisk metod och från Karlbergs och Mrals (1998) modell för retorikanalys. Dessutom innefattar uppsatsens modell en analys av Carl Bildts image-återskapande strategier (Benoit, 1995). I analysen tittar jag närmare på talaren; kontexten, det vill säga den retoriska situationen och publiken; appellerna som medel för att övertyga; stilfigurer som medel för att övertyga; framförandet som medel för att övertyga och avslutningsvis analyseras Carl Bildts image-återskapande strategier. Det bör dock påpekas att jag redogör för talarens bakgrund och status redan i kapitlet biografisk bakgrund. Några ytterligare redogörelser kommer således inte att göras.

1.4 Disposition

Kapitel 1 inleds med en introduktion till ämnet och med uppsatsens syfte och frågeställning. Därefter i samma kapitel presenteras de intervjuer som analyseras i uppsatsen och en överblick över den metod som används. I kapitel 2 presenteras personen och politikern Carl Bildt. Därefter i kapitel 3 redogörs för Lundin Petroleumns förehavanden i Afrika och de tidigare jävsanklagelser som riktats mot utrikesminister Carl Bildt. I samma kapitel presenteras också, med hjälp av några exempel, det förhållande som råder mellan Carl Bildt och media. I kapitel 4 presenteras de teorier som uppsatsen vilar på. Därefter redovisas metoden i kapitel 5 och i kapitel 6 analyseras intervjuerna och resultatet sammanställs. Avslutningsvis genomförs en diskussion i kapitel 7 och därefter i samma kapitel dras slutsatserna.

2. Biografisk bakgrund

Carl Bildt är född i Halmstad den 15 juli 1949. Han är av adlig börd och är i rakt nedstigande led släkt med Gillis Bildt som var friherre och diplomat, men också Sveriges statsminister 1888-1889 (Riksarkivet, 2012). Carl Bildt är gift med Anna Maria Corazza Bildt och har tre barn (Regeringen, 2012).

Carl Bildts politiska karriär tar sin början redan på tidigt 1970-tal, bara några få år efter att han tagit studenten från Östra Real. Efter studentexamen bedriver han under en period studier vid Stockholms universitet, men det är Moderata Samlingspartiet och det politiska livet som lockar. Under de borgerliga regeringsåren 1976-1981 har han ett mycket tätt samarbete med Moderata Samlingspartiets dåvarande partiledare Gösta Bohman och är först sakkunnig för samordningsuppgifter till regeringen och senare statssekreterare. Carl Bildt blir partiledare för Moderata samlingspartiet 1986 och innehar den befattningen fram till 1999. Efter den borgerliga valsegern 1991 utses han till Sveriges statsminister och sitter på den posten mandatperioden ut. För närvarande är Carl Bildt Sveriges utrikesminister och har varit så sedan 2006. Carl Bildt har dessutom suttit i riksdagen för Moderata Samlingspartiet mellan åren 1979-2001 (Regeringen, 2012).

Carl Bildt har förutom de nationella politiska uppdragen haft ett flertal internationella uppdrag. De mest prestigefyllda har varit kopplade till konflikten på Balkan. Under åren 1999-2001 var han exempelvis FN:s generalsekreterares särskilda sändebud på Balkan (Regeringen, 2012).

Carl Bildt har haft betydande nationella och internationella politiska uppdrag under hela sitt yrkesverksamma liv, förutom under åren 2001-2006. Under den tidsperioden var han mer eller mindre borta från det offentliga politiska livet och ägnade sig istället åt att sitta med i ett antal bolagsstyrelser, bland annat Lundin Petroleum under åren 2000-2006 och Vostok Nafta åren 2002-2006 (Göteborgs Posten, 2012).

3. Bakgrund

I kapitel 3 redogör jag först för Lundin Petroleums aktivitet i Ogaden. Därefter beskrivs de tidigare jävsanklagelser mot Carl Bildt som uppkom 2007 i och med planerna på en rysk gasledning utanför Gotland. De tidigare anklagelserna om jäv är viktiga för att sätta dagens jävsanklagelser i sitt sammanhang. Därefter redogörs för Lundin Petroleums kritiserade verksamhet i Sudan. Detta sammantaget bidrar förhoppningsvis till en mer fullständig bild kring alla de turer som omgärdat Carl Bildts engagemang i Lundin Petroleum. Avslutningsvis beskrivs Carl Bildts förhållande till media.

3.1 Lundin Petroleums aktivitet i Ogaden

I mitten av 2000-talet började Lundin Petroleum att söka efter nya platser i Östafrika som lämpade sig för oljeutvinning. Etiopien blev föremål för Lundin Petroleums intresse och bolaget köpte 2006 koncessioner av den etiopiska staten. Lundin Petroleum började således prospektera efter olja i den så omtalade och omtvistade provinsen Ogaden. I en rapport från 2007 framställd av Human Rights Watch beskrivs övergrepp begångna i Ogaden av etiopiska regeringssoldater. Rapporten vittnar om tvångsförflyttningar, avrättningar, tortyr och våldtäkter (Göteborgs Posten, 2012). Lundin Petroleums aktivitet i Ogaden pågick fram till 2009 då de sålde koncessionerna till Africa Oil. Dock har det visat sig att familjen Lundin har intressen i Africa Oil genom att de äger stora aktieposter i bolaget (SVT, 2012).

3.2 Tidigare jävsanklagelser riktade mot Carl Bildt

Efter det att Carl Bildt lämnat sina internationella politiska uppdrag och sin plats i riksdagen i början 2000-talet var han mer eller mindre borta från det offentliga politiska livet under flera år. Under denna tidsperiod ägnade han sig istället åt företagande som ledamot i ett flertal bolagsstyrelser, bland annat Lundin Petroleum under åren 2000-2006 och Vostok Nafta åren 2002-2006 (Göteborgs Posten, 2012). När han hösten 2006 tillträdde som utrikesminister i den nya borgerliga regeringen lämnade han sina styrelseuppdrag. När det var dags för de nytillträdna statsråden att redovisa sina aktieportföljer visade det sig att Carl Bildt inte bara hade aktier i Vostok Nafta, utan dessutom ett optionsavtal som vid inlösen skulle ge honom närmare fem miljoner kronor (Dagens industri, 2009). Det fanns dock ett problem med innehavet. Vostok

Naftas tillgångar bestod till största delen av aktier i gasjätten Gazprom, ett halvstatligt ryskt bolag, som bland annat utvinner naturgas i Sibirien. Nu fanns planer från Gazproms och den ryska statens sida på att bygga en gasledning som skulle förse Västeuropa med naturgas från fälten i Sibirien. Problemet för Carl Bildt var dock gasledningens sträckning. Den skulle läggas på Östersjöns botten och passera svensk ekonomisk zon, vilket innebar att ett godkännande från den svenska regeringen var nödvändigt för att Gazprom och den ryska staten skulle kunna genomföra projektet. I denna situation uppkom jävsanklagelser mot utrikesminister Carl Bildt. Kritiker menade att han genom sitt aktie- och optionsinnehav i Vostok Nafta inte kunde anses opartisk när det rörde den svenska regeringens beslut gällande den ryska gasledningens framtid (Svenska Dagbladet, 2006). Till saken hör att analytiker förutspådde Vostok Naftas aktiekurs en lysande framtid om den ryska gasledningen som skulle förse Västeuropa med sibirisk gas blev verklighet. Kritiken mot Carl Bildt tilltog under hösten 2006 och han KU-anmälades (Svenska Dagbladet, 2006). Optionerna var dock så beskaffade att han först i december 2006 kunde lösa in dem. Många kritiker menade att om Carl Bildt avstod från att lösa in optionerna skulle det vara bevis nog för att han inte stod i skuld till Vostok Nafta den dag regeringen skulle ta ett beslut i frågan om den ryska gasledningen. Men Carl Bildt vägrade att avstå från möjligheterna att lösa in optionerna. I december 2006 löste Carl Bildt in sina optioner i Vostok Nafta och friades också ett år senare i KU från anklagelserna om jäv. I slutet av 2009 lämnade den svenska regeringen sitt medgivande till Gazprom och i dag är gasledningen i fullt bruk (Sveriges Radio, 2009).

3.3 Lundin Petroleums aktivitet i Sudan

I slutet av 1990-talet startade ett antal aktörer i ledning av Lundin Oil (nuvarande Lundin Petroleum) att prospektera efter olja i en region av Sudan som tidigare varit förskonad från det pågående inbördeskriget. När kontraktet om prospektering tecknades med den sudanesiska regeringen gick sudanesiska regeringssoldater tillsammans med en milisgupp in för att säkra och rensa området för oljebolagen, vilket resulterade i rena krigshandlingar. En rapport framlagd av Ecos, en sammanslutning av 50 olika europeiska organisationer som arbetar för fred och stabilitet i Sudan, visar att oljeutvinningen i området förde med sig att så många som 160 000 människor fördrevs från sina hem och att kriget resulterade i att 12 000 människor dog. Rapporten slår också fast att Lundin Oil gjort sig skyldiga till brott mot de mänskliga rättigheterna och att de bör kompensera befolkningen. Rapporten vill också få till stånd en kommission ledd av den svenska

regeringen för att skapa klarhet i Lundin Oils förehavanden i Sudan (Kristna Fredsrörelsen, 2010). Tilläggas bör att åklagare inlett en förundersökning om de påstådda brott mot mänskliga rättigheter som Lundin Oil gjort sig skyldiga till i Sudan. Lundin Oil, idag Lundin Petroleum, tillbakavisar alla anklagelser (Göteborgs Posten, 2012).

3.4 Carl Bildt och media

Det råder ett mycket speciellt förhållande mellan Carl Bildt och de journalister som intervjuat honom genom åren. Ett förhållande som inte alltid varit helt friktionsfritt. Det finns en rad olika exempel på intervjuer med Carl Bildt som gett upphov till att han betraktas som ett mycket krävande intervjuobjekt. Carl Bildts förhållande till media bör beaktas, eftersom det påverkar de förväntningar, spänningar och positioneringar som uppkommer i samband med de intervjuer som analyseras. Carl Bildts historik och förhållande till media påverkar med andra ord hela den retoriska situation som uppstår i de intervjuer som ligger till grund för denna uppsats.

Björn Häger (2001), reporter och programledare på Sveriges Radio, tar upp några klassiska intervjuer med Carl Bildt som beskriver förhållandet på ett konkret sätt. I en av de intervjuer som Häger tar upp ska Lars Adaktusson och Hans Larsson intervjuar Carl Bildt i direktsändning från TV-huset på Gärdet. Året är 1991 och det är ett år kvar till valet. De båda journalisterna sitter timmarna före intervjun på redaktionen och lägger upp strategin för att ställa Carl Bildt mot väggen med ett gäng kniviga frågor. Carl Bildt dyker upp en timma före utsatt tid och de tre börjar snacka, vilket snart övergår till smågnabb. Käbblen hänger kvar i luften när sändningen startar. Redan från första stund börjar Carl Bildt ifrågasätta de båda journalisternas påståenden vad han sagt och i vilket sammanhang han sagt vad. När Hans Larsson i en av frågorna hävdar att Moderaterna svartmålar Sverige i förhållande till Margaret Thatchers Storbritannien tappar de båda journalisterna kontrollen över intervjusituationen. Carl Bildt ställer inte upp på premissen att Moderaterna skulle svartmåla Sverige. Dessutom begår journalisterna det fatala misstaget att inte hålla sig till frågorna i sitt manus, utan börjar i sändning munhuggas med Carl Bildt.

Diskussionen huruvida Moderaterna svartmålar Sverige eller ej övergår i rent käbbel om Sverige är det land i Europa som har sämst bilpark eller ej. Lars Aduktusson frågar Carl Bildt om han varit i norra Grekland och om han anser att de har bättre bilar där än i Sverige. Carl Bildt konstaterar torrt med ett leende att norra Grekland inte är något land, utan på sin höjd en region.

Katastrofen är ett faktum. Det värdeladdade ordet svartmåla får hela intervjun att haverera. De båda journalisterna blir sågade på varenda ledarsida, oavsett partifärg. Till saken hör också att en tid efter TV-intervjun får Lars Aduktusson en bok av Carl Bildt med följande text inskriven på försättsbladet: ”Tack för många intervjuer, till exempel den om bilarna i norra Grekland” (Häger, 2001:21).

Tomas Ramberg på Ekot är en annan journalist som har erfarenhet av vad det innebär att intervju Carl Bildt. I Ekots lördagsintervju frågar Ramberg och en kollega ut Carl Bildt om Moderaternas jämställdhetsarbete och hänvisar till några motioner. Carl Bildt kräver att få se motionerna, men några motioner har inte reportrarna i studion. Carl Bildt ifrågasätter Ekots uppgifter och avfärdar reportrarna med att vara dåligt pålästa och lyckas på så sätt undvika att svara på den känsliga frågan (Fokus, 2007).

De båda fallen är inte på något sätt unika. Det finns fler journalister som råkat ut för liknande händelser. Jag nöjer mig dock med ovan nämnda exempel, eftersom de i korthet beskriver den historia av händelser som byggt upp det speciella förhållande som råder mellan Carl Bildt och media. Men i sammanhanget ska också nämnas att Häger (2001) understryker att Carl Bildt inte på något sätt ogillar eller misstror journalister, utan oftast är mycket positivt inställd till att ge intervjuer och är hjälpsam i de flesta fall.

4. Teori

De teoretiska utgångspunkterna presenteras nedan strukturerade efter den analysmodell jag använt mig av i föreliggande uppsats. Först beskrivs Bitzers (1968) teori om den retoriska situationen. Efter det presenteras retorikens publikbegrepp och appellerna. Därefter redogörs för framförandet och retorikens stilfigurer. Avslutningsvis kommer Benoits (1995) teori för image-återskapande strategier att beskrivas.

4.1 Den retoriska situationen

I och med Bitzers (1968) teori om den retoriska situationen lanseras begreppet retorisk situation för första gången. Enligt Bitzer (1968:1) är retoriska uttryck situations- och kontextbundna. Han menar att retoriska uttryck föds som respons på en situation i samma mening som ett svar blir till på en fråga eller som en lösning kommer till stånd på ett specifikt problem (Bitzer, 1968:5). Men precis som med frågan eller problemet krävs det att den retoriska situationen bemöts med respons och innehåll som passar kontexten. Enligt Elmelund Kjeldsen (2008:93) skapar en person retorisk respons därför att hon tolkar situationen som en inbjudan till att utforma och framföra den retorik som är nödvändig. Den retoriska responsen måste med andra ord motsvara de specifika krav och föreskrifter situationen ställer. Retorn kan därmed inte svara på vilket sätt som helst om responsen ska vara passande och lämplig. Vidare hävdar Elmelund Kjeldsen (2008:94) att ju tydligare situationen ter sig, desto större krav ställer den på att retorn följer den föreskrivna responsens tema, syfte, innehåll och stil.

Bitzer (1968) organiserar den retoriska situationen utifrån tre enheter: *exigence*, *audience* och *constraints*. Jag kommer här att använda mig av den översättning som föreslås av Elmelund Kjeldsen (2008:85), det vill säga det påträngande problemet (*exigence*), publiken (*audience*) och de retoriska villkoren (*constraints*).

Världen är full av komplikationer och problem, men också utmaningar som pockar på vår uppmärksamhet. Lokaltidningen konfronterar kommunalpolitikerna med uppgifter om vidlyftig representation, någon på gatan vill övertala dig att stödja Läkare utan gränser eller läraren kräver en förklaring av en elev som fuskat på ett prov. Detta är några få exempel på påträngande

problem (*exigence*) som går att lösa med hjälp av retorik. Vad som utmärker ett påträngande problem är enligt Bitzer (1968:6) att en brådskande ofullkomlighet tränger sig på och väntar på att bli åtgärdad. Det kan vara en defekt, ett hinder, men också en möjlighet som inbjuder till förändring. Men allt i vår omvärld kan inte definieras som påträngande problem i retorisk mening. Enligt Bitzer (1968:6) är döden, en analkande vinter eller en naturkatastrof självklart påträngande problem, men inte retoriska i den meningen att de går att påverka med retorisk respons. Nästa enhet som den retoriska situationen ska tolkas utifrån är publiken (*audience*). Enligt Bitzer (1968:7) kräver alla retoriska uttryck en publik som kan påverkas och övertygas till att handla eller att tänka på ett visst sätt. Bitzers uppfattning av publiken är, enligt Elmelund Kjeldsen (2008:89), att den ska ha viljan och möjligheten att skapa den förändring som kan röja den retoriska situationens påträngande problem ur vägen. Vidare hävdar Elmelund Kjeldsen (2008:89) att det påträngande problemet i sig kan vara de attityder och synpunkter publiken har och som retorn genom sitt framträdande vill förändra. Den tredje och sista enheten som Bitzers teori om den retoriska situationen bygger på är de retoriska villkoren (*constraints*). Enligt Elmelund Kjeldsen (2008:92) ställer den retoriska situationen upp ett ramverk, det vill säga ett antal villkor, för hur talaren kan reagera. Det är också detta ramverk med dess villkor som talaren måste arbeta inom och använda sig av för att kunna påverka och förändra situationen. Villkoren kan enligt Elmelund Kjeldsen (2008:92) delas upp i icke-retoriska och retoriska. De icke-retoriska villkoren är de förhållanden retorn inte kan råda över eller påverka utan bara förhålla sig till. Exempel på icke-retoriska villkor kan vara föremål, personer, händelser, principer, regler, relationer, fakta, lagar eller bilder. De retoriska villkoren däremot kan användas av retorn för att påverka och förändra situationen. Exempel på de retoriska villkoren är retorns karaktär, retorns stil, retorns rationella bevismedel och appellerna (ethos, logos och pathos som presenteras närmare på sidan 12). Retorn måste med andra ord avgöra vilka retoriska villkor som är lämpliga och funktionella att använda så att hans retoriska respons kommer att ha verkan på publiken i den meningen att det påträngande problemet röjs ur vägen (Elmelund Kjeldsen, 2008:92).

4.2 Publiken

Den som vill övertyga i någon mening behöver först och främst kartlägga sin publik. Enligt Lindqvist Grinde (2008:48) är det först när retorn har kunskap om vad åhörarna uppfattar som moraliskt, rätt eller nyttigt som han kan övertyga dem om att handla eller agera på ett bestämt

sätt. Retorn måste alltid utgå från vad åhörarna uppfattar som sant eller falskt, rätt eller fel. Den klassiska retoriken använder, enligt Lindqvist Grinde (2008:48), termen *doxa* för de uppfattningar och föreställningar som majoriteten av publiken uppfattar och bedömer som sanna. Men samtidigt kan det vara just dessa uppfattningar och föreställningar hos åhörarna som retorn vill påverka. Retorn kan med andra ord se det som sin uppgift att få publiken att omvärdera de sanningar som råder (Lindqvist Grinde, 2008:48).

Det finns inom retoriken ett antal olika sätt att definiera den retoriska publiken. Enligt Bitzers (1968:7) uppfattning utgör en retorisk publik en samling individer som kan påverkas och övertygas till att handla eller tänka på ett visst sätt. Dessutom ska dessa individer ha möjlighet att skapa den förändring av det påträngade problemet som retorn eftersträvar. Enligt Perelman (2004:37) är målet med ett argumenterande tal att de teser som läggs fram ska vinna åhörarnas bifall. På så sätt menar han att ett tal aldrig pågår i ett tomrum, utan det förutsätter att det finns mental kontakt mellan talaren och åhörarna. Enligt Elmelund Kjeldsen (2008:342) behöver dessa åhörare inte nödvändigtvis bestå av en samling konkreta individer rent fysiskt, utan Perelman hänvisar till talarens mentala uppfattning av sin publik. Vidare resonerar Perelman utifrån flera olika publikbegrepp. Perelman kategoriserar publiken utifrån uppfattningen om en universell publik, en specifik publik och en sammansatt publik. Den universella publiken framställs som alla vuxna, förnuftiga och rationella människor. I retoriska yttranden vänder sig dock retorn oftast till en mer specifik och avgränsad samling individer. Den specifika och avgränsade gruppen kan exempelvis bestå av pensionärer, rika, utlandsfödda, villaägare eller småbarnsföräldrar. Det finns med andra ord oändligt många specifika grupper en talare kan rikta sig till (Elmelund Kjeldsen, 2008:343). Enligt Perelman (2004:40) kommer talaren i varje enskild situation använda sig av de metoder som passar bäst, beroende på ämne och vilken typ av publik som ska övertygas. Därför hävdar Perelman (2004:40) kommer en advokat i ett brottsmål, ett handelsrättsligt mål eller ett civilrättsligt mål att utnyttja olika stil och argument beroende på vilken domstol han eller hon pläderar i. Slutligen kan publiken, enligt Perelmans publikbegrepp, utgöra en mer sammansatt och komplex uppsättning individer. Den sammansatta publiken kan bestå av personer med olika gruppstillhörighet och med olika lojaliteter och karaktärer. Att övertyga en sammansatt publik är en svår uppgift och kan vara en nästan oöverstiglig utmaning för en talare. Svårigheten ligger i att anpassa budskapet till alla grupperingar. Vissa argument och en viss stil kan påverka en specifik

gruppering, men kan vara helt verkningslösa för att övertyga en annan (Elmelund Kjeldsen, 2008:343).

4.3 Appellerna – ethos

Det är i Aristoteles verk *Retoriken* som de tre appellerna, ethos, logos och pathos presenteras för första gången. Aristoteles menar att:

Det finns tre arter av övertalning och övertygande (pistis) som kan skaffas genom talet (logos): de beror på talarens karaktär, på möjligheten att försätta åhöraren i ett visst tillstånd och på själva argumentet (logos), genom att man bevisar något eller ger sken av att göra det. (Aristoteles, 2012:70)

Ethos handlar om att return genom sin karaktär ska inge förtroende och på så sätt få publiken välvilligt inställd. Aristoteles fortsätter att beskriva ethos på följande sätt:

Genom karaktären (ethos): när talet framförs på ett sådant sätt att talaren framstår som trovärdig. Vi brukar lita på hederliga människor både mer och snabbare i nästan alla sammanhang, till och med reservationslöst när oklarhet råder och det finns rum för tvivel. Också detta bör åstadkommas genom talet, och inte genom förutfattade meningar om hurdan talaren är. Det är inte så som vissa handboks författare påstår i sina läroböcker, att talarens ärlighet inte bidrar till det som är övertygande; i stället är karaktären nog nästan det mäktigaste övertalningsmedlet. (Aristoteles, 2012:70)

I uttalandet slår Aristoteles fast att ethos är det viktigaste och mest effektiva medlet för att övertyga. Viktigare än de övriga två i triaden, det vill säga logos och pathos. Men i uttalande finns också något anmärkningsvärt och något som talar om för oss hur Aristoteles själv definierade ethos, det vill säga på ett mycket snävare sätt än många betraktar det idag. Enligt Aristoteles (2012) bör trovärdighet skapas i talet, eller inom talet, och inte genom förutfattade meningar om talarens karaktär. Trovärdighet skapas med andra ord, enligt Aristoteles, i själva talsituationen. Elmelund Kjeldsen (2008:142) menar, ur Aristoteles synvinkel, att vid varje nytt tal skapas också ett nytt ethos, det vill säga att vi retoriskt sätt upplever en ny roll spelad av talaren själv vid varje ny talsituation. På så sätt är ethos inte kopplat till personen som talar, utan till sättet han argumenterar på i varje ny talsituation.

Men att ethos eller trovärdighet inte bara beror på vad som sägs, utan på vem som säger det visar den studie som utfördes av den så kallade Hovlandgruppen på 1950-talet. Två olika grupper fick ta del av en påhittad vetenskaplig artikel som beskrev hur det var möjligt att bygga en atomdriven

ubåt. För den ena gruppen uppgav man att Oppenheimer (som var atombombens fader och som hade hög trovärdighet vid tidpunkten) var källa till artikeln och för den andra gruppen uppgav man att Pravda (sovjetisk tidning med låg trovärdighet i väst) låg bakom artikel. Av dem som fick information om att Oppenheimer låg bakom artikeln ändrade hela 36 procent uppfattning och fann innehållet i artikeln trovärdigt, medan inte en enda av de som informerades om att Pravda låg bakom artikeln ändrade uppfattning. Källans ethos var med andra ord avgörande för hur läsarna uppfattade trovärdigheten (Elmelund Kjeldsen, 2008:126).

Ethos och trovärdighet bygger till stora delar på de uttryck som ligger nära det personliga och det som framstår som äkta. Om en talare agerar uppriktigt och okonstlat vinner han publikens välvilja. Om någon däremot förställer sig och gör sig till blir vi misstänksamma och undrar vad personen vill dölja med sitt beteende. Lindqvist Grinde (2008:91) menar att den som är spontan och yvig inte ska bygga sitt ethos på att framhäva egenskaper som eftertänksamhet och noggrannhet. Retorn bör inventera de egenskaper och specialkompetenser som han eller hon redan har och utifrån dessa bygga sitt ethos. Elmelund Kjeldsen (2008) beskriver det okonstlade och oförställda som autenticitet. Han använder begreppet i den meningen att det okonstlade och oförställda kan fungera som en spelad strategi från retorns sida. Vidare påpekar han att retorn, om han vill spela på sin autenticitet, inte bör framstå som iscensatt eller som om han var tränad och hade en retorisk dagordning, utan han bör istället framstå som äkta, spontan och naturlig (Elmelund Kjeldsen, 2008:131).

Den klassiska retoriken delade in ethos i tre olika kategorier. Den första kategorin *arete* handlar om dygd och moral, den andra *phronesis* handlar om förnuft och kunskap. Slutligen handlar den tredje *eunoia* om god vilja. Jag kommer nedan att beskriva kategorierna mer utförligt.

Arete

Vad som är moraliskt rätt och riktigt kan variera från individ till individ och från en tid till en annan. Vissa ideal förändras medan vissa består och lever kvar oberoende av tid, rum och situation. Men vid en närmare betraktelse tycks det antika Greklands fyra kardinaldygder, att vara modig, rättrådig, klok och måttfull, vara lika giltiga idag (Lindqvist Grinde, 2008:92).

Phronesis

Enligt Lindqvist Grinde (2008:93) måste en talare på ett eller annat sätt med sina kunskaper visa att han behärskar ämnet. Det kan vara genom att hänvisa till utbildning eller andra meriter. Men det mest effektiva sättet är kanske att visa sig kunnig på den retoriska arenan med goda faktakunskaper och genom goda argument och vältalighet.

Eunoia

Eunoia handlar om att vinna publikens förtroende genom att visa god vilja. Visar retorn publiken att han tar hänsyn, lyssnar och är intresserad eller engagerad i deras hjärtefrågor vinner han också deras sympati. Att skymfa och driva med sin publik kan ses som motsatsen till eunoia (Lindqvist Grinde, 2008:92).

4.4 Appellerna – logos

Logos handlar, enligt Lindqvist Grinde (2008:79), om att ge bevis eller sakskäl för det vi påstår och hävdar. I vardagligt bruk kallar vi detta för argumentation. Aristoteles beskriver logos med följande: ”Genom argument (logos) skapas övertygelse när vi bevisar det sanna eller skenbart sanna utifrån det som är övertygande i varje fråga” (Aristoteles, 2012:70). I Aristoteles uttalande kan vi se att retorn nog bör överväga sina argument i varje fråga och att de argument som används hellre ska vara övertygande än sanna.

4.5 Appellerna – pathos

Det tredje bevismedlet i den retoriska triaden handlar om att retorn ska väcka publikens känslor. Detta benämns som pathos. Genom att appellera till publikens känslor ska retorn försätta publiken i ett tillstånd och i en sinnesstämning så att de blir övertygade om det som framförs. Om talaren ska lyckas att väcka publikens känslor måste han också lära känna sin publik. Retorn bör skaffa sig kunskap om vad som väcker känslor hos just den specifika eller sammansatta grupp människor som han ska tala inför. Enligt Lindqvist Grinde (2008:82) ansåg man inom den klassiska retoriken att det fanns tre aspekter på hur retorn ska väcka publikens känslor. Det första som retorn behöver ta hänsyn till är vad känslan består i. Det andra som behöver undersökas är i vilken situation som känslan kan uppkomma i. Slutligen behöver retorn vara medveten om vilka beteenden som väcker en viss känsla.

I den klassiska retoriken finns också en utförlig redogörelse över ett antal olika känslor och en beskrivning över hur känslorna ska väckas. De känslor som redovisas är ilska och mildhet, hat och kärlek, fruktan och hopp, skam och skamfrihet, otack och uppskattning, förtrytelse och medlidande, avund och tillfredsställelse och slutligen rivalitet och förakt (Lindqvist Grinde, 2008:83).

I politik anspelar man ofta på känsloparet frukta och hopp. Politikerna tar ofta sin utgångspunkt i det som valmanskåren fruktar mest, det vill säga inskränkningar i välfärden, massarbetslöshet, kriminalitet och ekonomisk kris. När den hotfulla bilden målats upp presenterar politikerna sin agenda som ska lösa problemen och ge oss hopp om goda framtidsutsikter (Karlberg & Mral, 1998:35).

4.6 Stilfigurer

Stilfigurer används, enligt Karlberg och Mral (1998:46), för att väcka publikens känslor och för att förtydliga, framhäva och förklara, men också för att komprimera längre tankegångar med hjälp av exempelvis metaforer. Stilfigureerna kan delas upp i kategorierna troper och ornament. Till troperna hör bildspråk och symboler, som till exempel metaforer, liknelser, allegorier, besjälningar, ironier och metonymier. Ironin menar Sigrell (2001:229) förmedlar något annat än det som yttras. Den som använder sig av ironier yttrar något för att ge uttryck åt det motsatta eller något annat som avses. Vidare menar Sigrell (2001:238) att ironier fordrar en hel del av åhörarna. Den som ironiserar visar upp ett råmaterial till det han avser att förmedla och låter åhörarna själva tolka intentionerna bakom yttrandet, vilket kräver en engagerad och aktiv publik. Men ironier kan också vara retoriskt vanskliga påpekar Sigrell (2001:238). Ironier innehåller nästan alltid någon sorts underförstådd kritik och känner inte retorn mottagaren på ett personligt plan kan det råda ovisshet om de gemensamma värderingarna, vilket är nödvändigt för att lyckas med ironiska grepp. Enligt Karlberg och Mral (1998:47) tillhör också citat och visdomsord kategorin troper. Om troperna ska ha den avsedda effekten är det oerhört viktigt att retorn utformar sina troper på ett sådant sätt att publiken gör de associationer som retorn tänkt sig. Om troperna är alltför abstrakta och publiken inte uppfattar returns tankegångar kommer liknelsen eller metaforen inte få den avsedda effekten. Enligt Sigrell (2001:204) kan stilfigurer tappa sin uttryckskraft om de konventionaliseras eller tappar sin förbindelse till en överförd betydelse.

Varför används dessa troper? Enligt Johannesson (1998:157) måste talaren söka nya sätt att uttrycka sig när språket blir banalt, slitet och intetsägande. Talaren måste få folk att reagera och börja lyssna igen och med troperna blir språket mer levande och konkret. Ornament kan likt troperna hjälpa retorn att förtydliga och framhäva olika tankegångar genom att tillföra rytm och variation till talet. Exempel på ornament är antites, allitteration och hopning (Karlberg och Mral, 1998:47).

4.7 Framförandet

Actio och pronuntiatio, eller agerande och uttal, är retorikens termer för själva framförandet av talet (Karlberg & Mral, 1998:52). Enligt Cicero (2009:84) var framförandet helt avgörande för talekonsten. Han menade att även en medelmåttig som behärskade framförandet oftast avgick med segern. En skicklig talare använder sin röst och sitt kroppsspråk som ett verktyg för att göra sitt budskap mer levande och tydligt. Förutom rösten och kroppsspråket påverkar också en rad andra faktorer själva framförandet. Exempelvis har talarens kläder, sittställning i debattsoffan eller de tekniska hjälpmedel som stundtals strejkar en avgörande betydelse för hur publiken tar emot och tolkar budskapet. Bilden från studiokameran som zoomar in ett orakat och härjat ansikte på företagsledaren som lägger fram företagets kvartalsrapport ger en annan tolkning och innebörd än vad rösten förmedlar. Talaren kan utstråla något helt annat än vad han faktiskt säger och vi blir osäkra och lägger in andra tolkningar i budskapet. Det kanske mest centrala i framförandet är hur retorn använder sig av sin röst. Enligt Lindqvist Grinde (2008:318) bör röstens fyra dygder präglade själva framförandet. Till röstens fyra dygder hör att talaren ska uttrycka sig korrekt, klart, konstfullt och enligt principen decorum. Först ska talaren ha ett korrekt uttal och uttrycka sig klart. Den klara rösten innebär att talaren ska ha ett tydligt uttal och att han ska vara begriplig. I det konstfulla ligger att talaren ska använda sin röst som ett medvetet redskap som han har full kontroll över. Slutligen handlar decorum om talarens förmåga att anpassa sin röst till olika omständigheter. Denna röst Anpassning handlar inte bara om röststyrka, utan framför allt om en anpassning av röstens tonläge och hastighet till ämnet och situationen (Lindqvist Grinde, 2008:321). En personlig röst kan vara en tillgång och i vissa fall kan ett karaktäristiskt uttal bli ett medvetet stilgrepp som förstärks för att understryka eller betona något av stor betydelse. En talare som varierar i röststyrka, tempo och betoning kan göra sitt framförande mer levande och intressant (Karlberg & Mral, 1998:52).

Vid sidan av det verbala språket kan talaren använda sig av en rad olika kroppsuttryck för att förstärka och klargöra sitt budskap. Gester, handrörelser och ansiktsuttryck är några av de verktyg retorn har till sitt förfogande. Men kroppsspråket måste givetvis anpassas till situationen (Lindqvist Grinde, 2008:325). Cicero (2009:88) hävdade att allt hänger på minspelet och att ögonen är det som dominerar minspelet. Han menade att ögonen skvallrar och är den del av kroppen som är själens spegel. Därför, menade han, måste man behärska sina blickar.

4.8 Image-återskapande strategier

De allra flesta människor är mycket måna om sitt rykte och hur de framstår i andra människors ögon. Vi är sociala varelser som vill vara omtyckta och respekterade av våra medmänniskor. När vårt anseende hotas av att vi blir misstänkta eller anklagade för att begått felaktigheter försöker vi skydda, upprätthålla eller återskapa vårt rykte och den bild som människor har av oss. Enligt Benoit (1995:1) måste vi nästan dagligen försöka att återskapa vårt rykte när vi blir anklagade för att ha begått felaktigheter. Han hävdar att detta är oundvikligt på grund av fyra orsaker. För det första lever vi i en värld som har begränsade resurser vad gäller tid, utrymme, pengar, utrustning med mer. Konkurrensen om resurserna är hård, vilket leder till att tilldelningen av dessa begränsade resurser provocerar dem som har en önskan att de hade fördelats på ett annorlunda sätt. För det andra råkar vi ibland ut för händelser som står utanför vår kontroll och som hindrar oss från att fullgöra våra plikter. Vi blir sittande i en bilkö och kommer för sent till det avtalade mötet eller våra viktigaste dokument i datorn går förlorade och rapporten som vi skulle levererat blir försenad. För det tredje är människor inte alltid fullkomliga. Vi glömmer av saker eller är slarviga, vilket påverkar vår omgivning negativt. Slutligen har människor olika prioriteringar, vilket leder till konflikter mellan dem som har olika mål. När den här typen av oundvikliga missöden och intressekonflikter uppstår kommer vi med största sannolikhet att bli anklagade, attackerade, klandrade, bannade eller tillrättavisade. De här attackerna på vårt rykte är allvarliga och när vårt anseende är hotat känner vi oss tvungna att förklara oss, förneka, rättfärdiga eller be om förlåtelse för vårt beteende (Benoit, 1995:2).

Benoits (1995) teori om image-återskapande strategier kan betraktas som en syntes av tidigare teorier i ämnet. Han vill utifrån tidigare teoribildning skapa en sammanhållen och övergripande teori som till stora delar får tidigare teorier att interagera. Benoit (1995) noterar följande:

My reading of the rhetorical literature, presented in chapter 2, reveals that none of the three major theories I review (Rosenfield, Ware & Linkugel, and Burke) made use of one another's ideas, and there were few attempts by subsequent authors to integrate them. (Benoit 1995:viii)

En av de teorier som nämns ovan och som fått stort inflytande på Benoits (1995) mer sammanhållna och integrerade modell är Ware & Linkugels (1973) teori för att identifiera olika strategier som syftar till att bemöta anklagelser. Ware & Linkugel (1973:275) urskiljer fyra retoriska strategier för att bemöta anklagelser: *denial*, *bolstering*, *differentiation* och *transcendence*. Dessa enheter kan dessutom kombineras om uppgiften är att analysera och beskriva mer komplexa försvarsstrategier. De fyra retoriska element som Ware & Linkugel (1973:275) identifierat i sin modell finns också representerade i Benoits (1995) teori.

Benoits (1995) teori för image-återskapande strategier bygger på två centrala uppfattningar om kommunikation. Först bör kommunikation ses som en målorienterad verksamhet. För det andra är ett av de viktigaste målen med kommunikation att upprätthålla ett gott rykte (Benoit, 1995:63). Antagandet att kommunikation är en målorienterad verksamhet kan härledas till den klassiska retoriken där varje talgenre var direkt förbunden med talarens mål (Benoit, 1995:64). Det andra antagandet härstammar också från den klassiska retoriken och handlar om att en talare med gott rykte eller ethos framstår som mer trovärdig. En mer trovärdig talare har lättare att få gehör för sina argument än den som publiken saknar förtroende för (Benoit, 1995:69).

Benoit har i sin teori identifierat fem centrala strategier för att upprätthålla anseende och rykte: *denial*, *evading of responsibility*, *reducing offensiveness of event*, *corrective action* och *mortification*. Tre av dessa fem strategier har också ett antal underkategorier.

Benoits schematiska uppställning för image-återskapande strategier ser ut som följer:

1. *Denial (Förnekelse)*

- Simple denial (Förnekande av skuld)
- Shifting the blame (Skylla ifrån sig på någon annan)

2. *Evading of responsibility (Slingra sig undan ansvaret)*

- Provocation (Handlingen provocerades fram som en respons på en annan felaktig handling)
- Defeasibility (Avsaknad av information eller avsaknad av kontroll över viktiga faktorer i situationen)
- Accident (En olyckshändelse som inte gick att kontrollera)
- Good intentions (Handlingen utfördes med goda intentioner)

3. *Reducing offensiveness of event (Minska händelsens anstötighet)*

- Bolstering (Framhålla goda egenskaper)
- Minimization (Förminska händelsens negativa effekt)
- Differentiation (Händelsen är i jämförelse med andra händelser inte lika allvarlig)
- Transcendence (Placera händelsen i en större mer fördelaktig kontext)
- Attack accuser (Minska trovärdigheten till den som angriper)
- Compensation (Ge kompensation till de drabbade)

4. *Corrective action (Rätta till problemen och göra förändringar så problemen inte kan uppstå igen)*

5. *Mortification (Medge skuld, ta på sig ansvaret och be om ursäkt)*

Denial

En strategi för att bemöta anklagelser är helt enkelt att förneka skuld. Men en effektivare strategi som också den kan betraktas som förnekelse är att skylla ifrån sig på någon annan. Enligt Benoit

(1995:76) kommer denna strategi att rikta uppmärksamheten bort från den som först blev anklagad. Publiken får på så sätt ett annat mål för sin ilska.

Evading of responsibility

Det finns, enligt Benoit (1995:76), ett flertal sätt att slingra sig undan ansvaret när man blir anklagad för en felaktig handling eller ovälkommen händelse. En första möjlighet är att hävda att handlingen provocerades fram som en repons på en annan felaktig handling. Ansvaret läggs således över på den som provocerade fram handlingen från början. En andra möjlighet är att hävda att den uppkomna situationen beror på att nödvändig och central information saknades eller att situationen inte gick att få under kontroll. En tredje möjlighet är att hävda att situationen uppkom på grund av en olyckshändelse som inte gick att förutse. Avslutningsvis finns möjligheten att hävda att handlingen utfördes med goda intentioner. Därför kan inte hela skulden läggas på den som utförde handlingen, eftersom han avsåg att göra något gott som tyvärr resulterade i något mindre bra. Människor som har goda intentioner, men begår fel och misstag kommer inte att klandras i lika hög grad som de som avser att utföra dåliga handlingar redan från början (Benoit, 1995:76).

Reducing offensiveness of event

Denna kategori handlar om olika strategier för att göra händelsen mindre anstötlig. Enligt Benoit (1995:77) kan händelsens anstötlighet minskas genom att den som står anklagad framhåller positiva egenskaper eller hänvisar till positiva och goda saker som han utfört tidigare. En andra möjlighet för retorn är att förminska händelsens negativa effekt. Om retorn kan övertyga publiken att det inte är så illa som det framstår kan han dämpa den ilska som finns hos publiken. En tredje möjlighet för retorn är att jämföra händelsen med andra händelser som framstår som mycket värre. På så sätt framstår inte händelsen som lika farlig och publikens misstro dämpas. En fjärde möjlighet för retorn är att placera händelsen eller handlingen i en större mer fördelaktig kontext. Som exempel tar Benoit (1995:78) upp Robin Hood som enligt legenden hävdade att hans stölder och rån hade ett högre syfte, det vill säga att stödja fattiga människor. En femte möjlighet är att attackera den som anklagar. Om trovärdigheten till källan för anklagelserna kan minskas kan retorns anseende kanske räddas. Avslutningsvis kan en kompensation till de som är drabbade av händelsen minska händelsens anstötlighet (Benoit, 1995:78).

Corrective action

I den här strategin handlar det om att rätta till problemen och återställa det som skadats genom handlingen. Men det handlar också om att klargöra att man vidtar åtgärder för att förhindra att liknande händelser inträffar i framtiden (Benoit, 1995:79).

Mortification

Utifrån denna strategi medger den anklagade skuld, tar på sig ansvaret och ber om ursäkt (Benoit, 1995:79).

Enligt Benoit (1995:94) går själva analysförfarandet till på följande sätt: Först närstuderas det retoriska yttrandet. Därefter sätts dessa retoriska yttranden i form av försvarsstrategier in i sin kontext. Efter det används den schematiska listan med de olika kategoriseringarna för att kartlägga och identifiera olika image-återskapande strategier. Avslutningsvis utvärderas de identifierade kategorierna med avseende på hur lämpliga de är i förhållande till anklagelserna.

5. Metod

I detta avsnitt presenteras val av metod. Därefter beskrivs tillvägagångssättet vid identifiering av de analysenheter som ligger till grund för analysmodellen. Efter det kommer materialet, det vill säga intervjuerna, att presenteras och urvalsprinciperna för dessa. Därefter beskrivs tillvägagångssättet vid analysen. Slutligen presenteras uppsatsens analysmodell och dess delar.

5.1 Val av metod

Metoden i föreliggande uppsats bygger på den metod för retorikanalys som Foss (2009) betecknar som ”generative criticism”. Metoden innebär att man utifrån materialet genererar olika analysverktyg eller hämtar in analysverktyg från olika modeller för retorikanalys. Vid utformningen av uppsatsens analysmodell hämtas analysinstrument in från neo-Aristotelisk metod och från Karlbergs och Mrals (1998) modell för retorikanalys. Dessutom innefattar modellen en analys av Carl Bildts image-återskapande strategier med hjälp av en teori utvecklad av Benoit (1995). Det bör nämnas att den modell för retorikanalys som utvecklats av Karlberg & Mral (1998) till stora delar bygger på neo-Aristotelisk metod.

5.1.1 Neo-Aristotelisk metod

Neo-Aristotelisk metod, också kallad neo-klassisk eller bara klassisk metod, är den första formella metoden för modern retorikanalys och presenterades av Herbert A. Wicheln 1925. Wicheln listade ett antal områden som skulle fungera som utgångspunkt för en retorikanalys, men gick inte in i närmare detalj hur en analys skulle genomföras. Enligt Wicheln skulle en analys bland annat omfatta talarens personlighet, publikens uppfattning av talaren, publiken, huvuddragen i talet, motiven bakom talarens framträdande, talets disposition, talets inverkan på publiken och talarens sätt att uttrycka sig. Detta var områden som inte bara Aristoteles redan tagit upp långt tidigare, utan också Cicero. Eftersom Wicheln inte presenterade en färdigformulerad metod kom senare utövare att vända sig till de klassiska källorna och började använda retorikens olika klassiska element i sina analyser (Foss, 2009).

Enligt Foss (2009) ser den nu fastställda och vedertagna arbetsgången för neo-Aristotelisk ut som följer:

- Rekonstruera den kontext i vilken talet framfördes
- Applicera partesläran på talet, det vill säga inventio (finna argument och stoff), dispositio (talets disposition), elocutio (språklig form), memoria (minnet) och actio (framförandet)
- Bedöm talets inverkan på publiken

Dock har det framförts kritik av metoden. Kritiken bygger på att metoden endast lämpar sig för klassiska tal av talare kända för en bredare allmänhet. Oftast har metoden använts för att analysera tal av män som haft någon form av maktställning. Ytterligare kritik som framförts är att Aristoteles retoriklära, vilken metoden bygger på, tillkom i det antika Grekland och att den som analysinstrument inte kan appliceras på dagens moderna kulturella kontext, det vill säga metoden lämpar sig mindre bra vid retoriska analyser av exempelvis reklam (Foss, 2009). Eftersom jag i föreliggande uppsats analyserar ett material där en för allmänheten känd politiker framträder borde studieobjektet motsvara de krav som metoden ställer. Däremot lämpar sig vissa delar av partesläran, till exempel disposition och minne, mindre bra som instrument för att analysera en intervju. Den som blir intervjuad kan likt en talare som talar utifrån ett manus inte på förhand organisera eller memorera innehållet. Därför används inte heller dessa delar av partesläran som analysinstrument i föreliggande uppsats.

5.2 Tillvägagångssätt för identifiering av analysenheter

Anledningen till att jag valt att göra en såpass bred analys som innefattar ett stort antal analysenheter beror på att forskningsfrågan kräver att analysen tar ett helhetsperspektiv på de tre intervjuerna. Om analysen gjorts smalare skulle det så viktiga sammanhanget och helhetsperspektivet för en retorikanalys gått förlorat. Retorikanalys handlar om hela kommunikationsprocesser och att sätta dessa processer i sitt sammanhang. Enligt Sigrell (2001:55) handlar den vetenskapliga retorikens helhetssyn om att hela kommunikationssituationen beaktas, det vill säga allt från returns avsikt, till uppnådd effekt via framförandet.

För att kunna generera ett analyschema, i föreliggande fall genom att hämta in lämpliga analysenheter från olika metoder, krävs det att man sätter sig in i det empiriska materialet (Foss, 2009). Utifrån att jag läst och lyssnat igenom de tre intervjuerna ett antal gånger har jag ringat in de analysenheter som är relevanta. Relevansen har bedömts dels utifrån vilka möjligheter enheterna har att ge svar på forskningsfrågan, dels om det är möjligt att applicera enheterna på det empiriska materialet. Att analysera disposition av en intervju får, vilket tidigare nämnts, ses som mindre lämpligt, eftersom den som blir intervjuad inte styr över vilka frågor som ställs. Många analysmetoder inom retoriken, bland annat neo-Aristotelisk metod, utgår ifrån att objektet för undersökningen är ett tal och att talaren genom ett manus själv styr talsituationen. I en intervjusituation råder helt andra förutsättningar. Principer om turtagning måste följas och det förväntas att den som blir intervjuad ska svara på de frågor som han får. Det är journalisten som styr intervjun med hjälp av olika frågor och följdfrågor. Den som blir intervjuad har dock möjlighet att avvika från den agenda som journalisten satt upp med sina frågor. Den intervjuade kan genom små fraser som ”jag skulle först vilja klargöra” eller ”jag måste få inflika” bryta turtagningen för att kunna utveckla sidospår eller uttrycka åsikter som inte annars rymts inom intervjufrågorna.

5.3 Material och urval

Uppsatsens material är de enda längre intervjuer där Carl Bildt bemött de jävsanklagelser som riktas mot honom angående de fängslade journalisterna Martin Schibbye och Johan Persson. Urvalet av intervjuer har på så sätt varit mycket begränsat och att välja just de här tre intervjuerna föll sig naturligt. Carl Bildt har dock svarat på anklagelserna vid mer spontana möten med journalister, men då i mycket korta ordalag. De databaser som använts för att söka efter relevanta artiklar är PressText, Mediearkivet och Artikelsök. Dessutom har Google använts som sökmotor för elektroniskt material.

De tre intervjuer som ligger till grund för analysen är:

1. Intervju med Carl Bildt i Veckans Affärer som utkom den 26 januari 2012
2. Intervju med Carl Bildt i Sveriges Radio Ekot som sändes den 19 oktober 2011

3. Intervju i SVT:s Skavlan som sändes den 7 oktober 2011

Eftersom intervjuerna genomfördes på tre helt olika mediala arenor har de också mycket olika karaktär och kan på så sätt studeras utifrån ett komparativt perspektiv.

SVT:s Skavlan är något av en folklig talkshow på bästa sändningstid på fredagar i både norsk och svensk TV. Programmet erbjuder en TV-studio som scen och har en lättsam och underhållande ton, utan att på något sätt bli ytligt. Fredrik Skavlan som leder programmet får anses vara en duktig och påläst intervjuare som inte backar för att ställa djupare och mer känsliga frågor. Vid Carl Bildts framträdande i TV-studion hos Skavlan analyseras såväl kroppsspråk som röst användning.

Veckans Affärer är en affärstidning, som enligt sig själva, vänder sig till beslutsfattare inom näringsliv, ekonomi och politik. De bevakar börser och finanser varvat med intervjuer, analyser och reportage. Intervjun för Veckans Affärer genomfördes i en nästan folktom förstaklassvagn på snabbtåget mellan Bryssel och Haag av reportern Emanuel Sidea. Eftersom det i fallet med Veckans Affärer är fråga om en textanalys har jag inte tillgång till kroppsspråk och röstläge och således analyseras inte dessa attribut.

Ekot är ett nyhetsprogram som sänder nyheter hela dygnet i alla Sveriges Radios kanaler. Intervjun med Carl Bildt i Ekot genomfördes av journalisten Jesper Lindau. I denna radiointervju analyseras naturligtvis Carl Bildts röst användning. Kroppsspråket har jag dock inte tillgång till och det faller således utanför analysens ramar.

5.4 Tillvägagångssätt vid analysen

Jag har lyssnat, tittat och läst igenom intervjuerna ett antal gånger och vid varje tillfälle har jag utifrån min analysmodell försökt urskilja olika retoriska mönster och identifierbara enheter. Vid varje tillfälle har anteckningar förts över intressanta iakttagelser. Därefter transkriberades de uttalanden som ansågs relevanta och centrala för analysen. Dessa textblock organiserades sedan utifrån analysenheterna i min modell. På så sätt fick jag till exempel alla textblock där Carl Bildt

försökte övertyga genom sitt ethos samlade på ett ställe. Naturligtvis var det många av Carl Bildts uttalanden som kunde förklaras och analyseras utifrån flera olika aspekter. Samtidigt som Carl Bildt använde sig av en stilfigur kunde utalandet samtidigt syfta till att stärka hans ethos. På så sätt har vissa uttalanden analyseras under flera analysenheter i modellen. Naturligtvis har det inte varit vattentäta skott mellan analysenheterna, utan modellens enheter hakar tag i varandra och i vissa fall överlappar varandra. Ett fenomen som Sigrell (2001) beskriver i samband med att han analyserar ett tal med hjälp av partesmodellen:

Många av de drag i talet jag tar upp till diskussion kunde lika gärna ha hamnat under någon annan rubrik, då gränserna mellan partesmodellens olika delar många gånger är lika vaga som skälet för att hänföra ett speciellt drag till en speciell rubrik. (Sigrell, 2012:319)

Detta är troligtvis en effekt av att retoriska uttryck handlar om hela kommunikationsprocesser och att det i vissa fall blir svårigheter att särskilja och kategorisera enskilda uttalanden i förhållande till helheten.

I TV-intervjun analyserades naturligtvis inte bara Carl Bildts verbala uttalanden, utan hans visuella agerande studerades med avseende på analys av kontext, framförande och hans medel för att övertyga. Minspel, kroppshållning och andra visuella uttryck som samspelar med det verbala är mycket viktiga beståndsdelar att ta hänsyn till. Avslutningsvis bör tilläggas att i radiointervjun och TV-intervjun analyserades hur Carl Bildt utnyttjade sin röst som medel för att påverka.

5.5 Analysmodell

I detta avsnitt presenteras den modell som ligger till grund för analysen i föreliggande uppsats. Modellen presenteras som ett analyschema i ett antal steg.

Det empiriska materialet kommer att analyseras utifrån följande struktur:

Kontexten

Ett tal eller en text är alltid ett yttrande i ett större sammanhang. Det är detta sammanhang som retorn måste förhålla sig till. Enligt Karlberg och Mral (1998:21) tar den retoriska handlingen alltid sin utgångspunkt i den kontext som talet, talaren och publiken befinner sig i. För att kunna analysera det retoriska uttrycket måste kontexten studeras utifrån följande frågor:

Hur ser den retoriska situationen ut som retorn har att förhålla sig till?

I denna fas gäller det att på djupet undersöka hur situationen som talet framförs i ser ut. Styr situationen av en uppsättning uttalade eller outtalade regler och villkor? Vilket är det påträngande problemet? Vilka retoriska villkor har retorn att förhålla sig till i situationen? Vilka kulturella villkor styr talaren och hur formar de praktiska och konkreta förutsättningarna den situation talet framförs i (Renberg, 2007:20).

Hur ser sammansättningen av publiken ut?

Talarens tänkta bild av publiken kommer att påverka hur han eller hon väljer att uttrycka sig. Vem riktar sig talaren till? Är publiken en homogen specifik grupp eller en mer sammansatt och komplex gruppering?

Vilket retoriskt problem ställs talaren inför?

I vilken sak talar han?

Medel för att övertyga - appellerna

Vilka strategier använder talaren för att övertyga sin publik? Enligt den klassiska retoriken har talaren tillgång till tre medel för att övertyga: ethos, logos och pathos. Ethos bygger på om talaren lyckas vinna publikens förtroende genom sin karaktär och personlighet. Men en talare kan inte enbart lita till sitt ethos, utan måste också finna de rätta argumenten, det vill säga logos, för att övertyga åhörarna. Slutligen har talaren rena känslargument, pathos, till sitt förfogande för att övertyga (Johannesson, 1998:18).

Medel för att övertyga - stilfigurer

Genom att använda olika stilfigurer kan retorn åstadkomma olika effekter för att övertyga. De kan användas i syfte att förtydliga, framhäva och förklara olika tankegångar, men också för att ge rytm och variation till talet. Enligt Karlberg & Mral (1998:47) bör man vid en analys undersöka vilka associationer troperna ger och vilka grupper i publiken retorn tänkt sig nå med sina bilder. På samma sätt bör man se om ornamenten tillför talet rytm och variation.

Medel för att påverka - framförandet (actio och pronuntiatio)

Framförandes studeras framför allt utifrån returns agerande och röst. Enligt Karlberg och Mral (1998:52) bör vi ställa följande frågor för att kunna uttala oss om returns röst och hur den påverkar det som sägs: Har return en personlig röst och i så fall om detta är en tillgång eller inte? Använder sig return av variation i röststyrka, tempo och betoningar och i så fall tillför det talet något? Använder return medvetet sitt uttal som ett stilgrepp? Väcker talarens röst uppmärksamhet?

Return har förutom sitt verbala språk sitt kroppsspråk till sitt förfogande i en talsituation. Hur använder return händer, ansiktsuttryck, gester och andra kanske mer subtila kroppsuttryck? Små uttryck som att lyfta lite på ögonbrynen kan förstärka till exempel en ironi. Finns det ett sådant avsiktligt minspel och hur påverkar detta framförandet?

Image-återskapande strategier

Analys av hur Carl Bildt bemöter jävsanklagelserna med hjälp av William Benoit's teori för image-återskapande strategier. Den schematiska listan med de olika kategorierna används för att kartlägga och identifiera olika image-återskapande strategier.

6. Analys och resultat

Analysen av de tre intervjuerna presenteras parallellt under varje enskild rubrik, det vill säga under varje analysenhet. Jag återger dessutom under varje analysenhet några nyckelord som hör till varje enhet. På så sätt kan läsaren göra återkopplingar till det analyschema som presenterades ovan i metodkapitlet. Intervjuerna analyseras och redovisas nedan utifrån följande ordning:

- 6.1 Kontexten - retorisk situation, retoriskt problem, publiken
- 6.2 Medel för att övertyga, appellerna
- 6.3 Medel för att övertyga, stilfigurer
- 6.4 Medel för att övertyga, framförandet
- 6.5 Image-återskapande strategier

6.1 Kontexten

Nyckelord: *retorisk situation, retoriskt problem, publiken*

6.1.1 Intervju i Veckans Affärer

Det är ombord på snabbtåget mellan Bryssel och Haag i en nästan folktom förstaklassvagn som Veckans Affärers journalist Emanuel Sidea får möjlighet att intervju utrikesminister Carl Bildt. Vid sin sida har Carl Bildt inte bara folk från Säpo, utan också sin politiskt sakkunniga och tillika pressekreterare Ann-Charlotta Johansson. Sällskapet är på väg till en konferens i Haag på temat nättaktivism anordnad av Google och holländska UD. Bland de inbjudna finns förutom Carl Bildt också USA:s utrikesminister Hillary Clinton, Googles styrelseordförande Eric Schmidt, den holländske utrikesministern Uri Rosenthal och en handfull nättaktivister från Thailand och arabvärlden. Carl Bildt blir under tågresan utfrågad om sina förehavanden i Lundin Petroleum och hur involverad han var i affärerna med Etiopien under sin tid i Lundin Petroleums styrelse. Inledningsvis diskuteras dock världsläget, vilket kan ses som ett sätt för journalisten att värma upp intervjuklimatet innan han går in på de mer känsliga frågorna kring affärerna med Etiopien. Till saken hör att Veckans Affärers journalist Emanuel Sidea har ett osynat kort i rockärmen. Han har träffat Lukas Lundin, styrelseledamot i Lundin Petroleum, i sitt hem i Vancouver i oktober

2011 och fick då bekräftat att de diskuterat prospektering i Ogaden redan då Carl Bildt fanns med i styrelsen. Hur Carl Bildt bemöter detta påstående kommer jag att ta upp nedan under appellerna.

Intervjun i Veckans Affärer kan i huvudsak betraktas som ett försvarstal från Carl Bildts sida. Han försöker övertyga sin publik om att det inte ligger någon sanning i de anklagelser och påståenden som förts fram. Vilka är då anklagelserna mot Carl Bildt? Huvudanklagelserna består i att Carl Bildt som styrelseledamot varit delaktig och involverad i de diskussioner som förts i Lundin Petroleums styrelserum angående prospektering i Ogaden. I förlängningen är detta en anklagelse om att Carl Bildt befinner sig i en jävssituation när han i egenskap av utrikesminister med diplomatins hjälp ska förhandla för att få de båda fängslade journalisterna Martin Schibbye och Johan Persson frigivna. Som tidigare nämnts befann sig de båda journalisterna i Ogaden för att kartlägga Lundin Petroleums aktivitet i området då de greps. I intervjun uppstår ett klassiskt retoriskt problem som Carl Bildt måste lösa. Genom att övertyga retoriskt måste han visa att han är en god man med goda avsikter. Det finns också omständigheter som försvårar den retoriska situationen för Carl Bildt. Den före detta styrelsekollegan i Lundin Petroleum, Lukas Lundin, har medgivit för Veckans Affärer att Carl Bildt kände till och var involverad i besluten gällande Ogaden. Här finns en utsaga från någon som haft insyn i förhandlingarna och som suttit med i styrelserummet när besluten fattades.

Veckans Affärer riktar sig främst, enligt egen utsago, till beslutsfattare inom näringsliv, ekonomi och politik. Detta uttalande ska främst ses som en målgruppsprofilering från tidningens sida och inte som en objektiv målgruppsanalys. Troligtvis har tidningen många läsare som inte tillhör de ovan nämnda grupperna, men som på ett eller annat sätt vill eller har ambitioner att tillhöra gruppen. Näringslivsanknytningen är dock stark och bilden av att tidningen vänder sig till människor verksamma eller med intresse i näringslivet är vedertagen. Hur påverkar då Carl Bildts uppfattning och bild av vilka tidningens läsare är hans sätt att uttrycka sig? Det finns ett antal uttalanden i intervjun som tydligt visar att han anpassar sig efter en tänkt målgrupp i sin argumentation. Följande citat är ett exempel: ”Svårt att dra allt över en kam. Men bland vissa finns det nästan ett hat mot företagande.” Uttalandet visar att han vill vinna sympati och skapa en vi-känsla med Veckans Affärers läsare. De som anklagar honom gör det inte på grund av de uppkomna misstankarna om jäv, utan för att det finns ett förakt mot företagande. I uttalandet

ligger implicit att han förstår sig på företagandets villkor och är insatt i vad det innebär att driva företag precis som sin publik. Carl Bildt ikläder sig rollen som företagare och försöker skapa en vi- och dom-känsla.

Nedan följer ytterligare ett exempel på hur Carl Bildt anpassar sig efter en tänkt målgrupp i sin argumentation:

Det verkar som att man i Sverige tror att det finns en oljekälla under varje bensinstation. Man har inget emot bensinstationer, men allting som levereras till bensinstationer är moraliskt förfärligt, förkastligt och fördömligt. Det blir lite konstigt.

Det är inte en bred allmänhet han försöker övertyga. Han försöker återigen appellera till den skara företagare som han utgår ifrån läser Veckans Affärer och som, enligt honom själv, har en djupare förståelse för vad företagande egentligen innebär. Han talar till dem som han tror har en insikt i hur den globala handeln med råvaror fungerar.

6.1.2 Intervju i Sverige Radio Ekot

Ekot är Sveriges Radios nyhetsredaktion och betraktas som public-service eget finrum för seriös och granskande journalistik. Ekot sänder nyheter varje hel timma i radiokanalerna P1 och P4. Enligt redaktionen på Ekot har ”kvart i fem-Ekot” så många som två miljoner lyssnare dagligen. Ekot har haft ett flertal namnkunniga journalister på sin lönelista, till exempel Erik Fichtelius och Christina Jutterström. Det är också en av Ekots mer erfarna journalister, Jesper Lindau, som släpps fram när Carl Bildt ska intervjuas.

Återigen står Carl Bildt inför det retoriska problemet att visa att han är en god och hederlig man och han får än en gång försvara sig mot de uppkomna anklagelserna om jäv.

Den retoriska situationen i intervjun i Ekot skiljer sig på flera olika sätt från intervjuerna i Veckans Affärer och SVT:s Skavlan. Det finns en spänning i luften som inför en avgörande och ödesmättad match. Varje gång en ny drabbning ska ta sin början finns en räkka av historiska matcher och dueller hängande i luften. Spänningen är tät och känslan går nästan att ta på. Det är en prestigefull duell som ska utkämpas. Den förtätade stämningen avslöjas mycket tydligt i framträdandet hos både intervjuaren och den som blir intervjuad. Här finns ingen plats för någon

torr ironi eller någon humor. Alla nerver är på helspänn och positioneringen är tydlig. Stämningen bidrar dock till en ganska låst intervju som till största delen kommer att handla om teknikaliteter angående koncessioner och prospektering. Varken Lindau eller Bildt vågar ta ut svängarna nämnvärt. De är mer eller mindre fastlåsta i var sin ringhörna under större delen av intervjun, vilket bidrar till invecklade diskussioner om styrelsebeslut och tecknande av olika avtal. Lindau försöker genom sina frågor hitta öppningar som ska få Carl Bildt att avslöja och berätta mer än vi redan vet om affärerna med Etiopien. Carl Bildt är hela tiden på sin vakt och ger publiken långa men restriktiva svar som inte avslöjar så mycket. På frågan om Carl Bildt kände till att man i styrelsen förde förhandlingar om få påbörja prospektering i Ogaden svarar han följande:

Nu, nu glider du på det hela igen. Det var inte prospektering. Utan det var ju en koncession. Prospektering blev det ju överhuvudtaget aldrig. Om jag förstått det hela rätt. Utan du går in och försöker skaffa dig en koncession. Det är det första steget. Eller det är många steg före det. Du skaffar dig en koncession, sen om man är aktiv på den koncessionen eller inte det är ett senare beslut. Och i det här fallet blev det ju inte så mycket aktivitet. Det är olika beslut, steg man tar.

Det sker ett mycket defensivt spel på den retoriska arenan. Ingen vågar spela bollen framåt. Inte bara Carl Bildt är på sin vakt, utan också Jesper Lindau. Detta blir tydligt när Bildt frågar Lindau om han själv har en åsikt kring jävssituationen. Lindau svarar följande: ”Jag har inga åsikter i frågan. Jag ställer bara frågor /.../ Nej, nej det är inte åsiktsdrivet det här.” Jesper Lindau visar tydligt med uttalandet att hans position som objektiv journalist är ifrågasatt och att han måste klargöra för både lyssnarna, redaktionsledningen och Carl Bildt själv att han är opartisk.

Utnötningstaktiken från Jesper Lindaus sida, med frågor angående huruvida Carl Bildt som styrelseledamot var inblandad i Lundin Petroleums affärer i Ogaden, pågår 16 minuter in i den 18 minuter långa intervjun. Jesper Lindau vägrar att överge sin huvudfråga så länge han inte, enligt egen uppfattning, får ett tillfredsställande och godtagbart svar. När Lindau ställer samma fråga om och om igen, hela tiden omformulerad, blir Carl Bildt tydligt irriterad och hänvisar till att Lindau har svaret om han backar bandet. Denna taktik från Carl Bildts sida upprepas vid ett flertal tillfällen i intervjun, vilket ger en tydlig bild av den defensiva positionering som råder i intervjun.

Jag har ju redan svarat på den frågan. Hmm, vi kommer inte så mycket längre på det. Jag förklarade ju hur de här besluten går till i olika led.

Först 16 minuter in i intervjun kommer Jesper Lindaus följdfråga om den uppkomna jävssituationen och Carl Bildt svarar för första gången mer öppet. Han sänker garden något och tillåter sig själv att göra en utvikning kring hur han genom sitt engagemang i Lundin Petroleum fått större kunskap om världen och att denna kunskap är till fördel för honom.

Jag har ju varit med om i olika företagsstyrelser att ha affärer med nästan alla delar av världen. Hmm, det tror jag är en fördel att man vet någonting om världen. Ähmm, det räcker väl som svar på den frågan.

Det finns inget i intervjun som tyder på att Carl Bildt har en tydlig bild av någon tänkt radiopublik som han anpassar sitt framträdande till. Möjligtvis är Ekots publik alltför diffus och bred för att greppa eller så är Carl Bildt alltför fokuserad på att möta intervjuarens frågor och att en målgruppsanpassning av framträdandet därför blir underordnad. Men samtidigt ser vi att Carl Bildt tydligt ikläder sig rollen av att vara mycket kunnig i oljebranschen och att han vill visa för åhörarna att han till skillnad från Jesper Lindau vet hur processen från koncession till utvinning av olja ser ut. Följande uttalande visar tydligt hur han vill framstå som mycket kunnig på området. På Lindaus fråga om Carl Bildt var med i Lundins styrelse och fattade beslut om att bilda ett dotterbolag specialiserat på utvinning av olja i Ogaden svarar Carl Bildt torrt: ”Det är inte så det går till.”

6.1.3 Intervju i SVT:s Skavlan

Fredagen den 7 oktober 2011 tar Carl Bildt plats i en av fåtöljerna hos Fredrik Skavlan. Carl Bildt är Skavlans andra gäst för kvällen och i en av studios fåtöljer finns Noomi Rapace på plats sedan hon som kvällens första gäst redan blivit intervjuad. Skavlan inleder med att fråga Carl Bildt om hans närvaro på Twitter. Fredrik Skavlan skiftar efter ett par minuter skickligt ämne från Carl Bildts twittrande till frågor som rör de båda journalisterna som sitter fängslade i Etiopien. När ämnet kommer på tal kan man i Carl Bildts ögon för en kort sekund skimta en viss trötthet över att också på denna mediala arena behöva försvara sig mot de uppkomna jävsanklagelserna. TV-studion som retorisk arena är mycket avslöjande och varje blick, rörelse eller pose blir i betraktarens ögon till en del av budskapet. Det finns inga möjligheter att hävda att du blivit felciterad eller förneka ett uttalande som finns bevarat i både ljud och bild. Talkshowen

som genre skiljer sig också från de arenor Carl Bildt är mer van att vistas på. Eftersom programmet har mer syfte att underhålla än att granska finns det också krav och förväntningar på att man som intervjuad ska leva upp till den mer lättsamma och mer förtroliga stämningen som genomsyrar genren. Hur klarar då Carl Bildt att anpassa sig till genren? Det finns ett drag av kameleont hos Carl Bildt. Utan att överge sin smått torra framtoning lyckas han utmärkt med att möta de krav som ställs på honom i denna situation. Med sina halländska r-ljud ironiserar han över socialdemokratin och lyckas dra ned några skrattsalvor från åskådarplats. Visst har han stundtals en raljant ton, men med ett leende på läpparna förstärker han sina personliga egenskaper, som den torra ironi han gjort sig vida känd för, och lyckas på ett smidigt sätt anpassa sig till situationen och få publiken med sig. Samtidigt finns det förutom den direkta publiken i studion också en stor publik hemma i TV-sofforna att ta hänsyn till. Hur den publiken reagerar på Carl Bildts framträdande kan vi inte uttala oss om. Vi kan dock fastslå att Carl Bildt är väl medveten om publikens förväntningar på hur en deltagare i en talkshow ska framträda och att han anpassar sitt framförande efter dessa förväntningar.

Intervjun i Skavlan kan delvis betraktas som ett försvarstal från Carl Bildts sida. Anklagelserna består i att Carl Bildt som styrelseordförande varit delaktig och involverad i de diskussioner som förts i Lundin Petroleum styrelserum angående prospektering i Ogaden och i förlängningen är detta en anklagelse om att Carl Bildt befinner sig i en jävssituation när han i egenskap av utrikesminister med diplomatins hjälp ska förhandla för de båda fängslade journalisterna. I intervjun uppstår återigen ett klassiskt retoriskt problem för Carl Bildt. Han måste övertyga publiken om att han är en god och hederlig man.

6.2 Medel för att övertyga - appellerna

Nyckelord: *ethos, logos, pathos*

6.2.1 Intervju i Veckans Affärer

Att övertyga med hjälp av sitt ethos handlar om att return genom sin karaktär ska inge förtroende och på så sätt få publiken välvilligt inställd. Pathos däremot handlar om att väcka publikens känslor genom att return hittar gemensamma beröringspunkter i talet. Publiken kan på så sätt känna igen sig i de erfarenheter eller situationer som talaren delger sin publik. Känslan av att man

delar värderingar och uppfattningar i olika frågor resulterar i att publiken öppnar upp sina sinnen. Motsatsen kan vara att åhörarna sluter sig och att returns argument inte berör åhörarna. Tidigare i analysen av denna intervjusituation finns tydliga indikationer på att Carl Bildt genom en rad uttalanden försöker skapa en vi-känsla med sin publik. Han försöker skapa olika bryggor till den publik han ser framför sig. I följande uttalande använder Carl Bildt sitt ethos som utrikesminister som medel för att övertyga. På frågan om han idag ångrar att han antog Lundins erbjudande om ett styrelseuppdrag svarar han:

Nej, Alltså, jag är en bättre utrikesminister genom de erfarenheter jag har av globalt företagande inom olika områden. Tveklöst.

Genom uttalandet försöker Carl Bildt fånga publikens respekt och stärka sin egen auktoritet. Han vill visa att tiden i Lundin Petroleums styrelserum inte på något sätt ställt till besvär för honom i sitt uppdrag som utrikesminister, utan istället stärkt honom och gett honom erfarenheter utanför den politiska sfären som han nu har nytta av. Han vill genom uttalandet visa att han inte gör några missbedömningar eller felkalkyler, utan alltid tar de rätta besluten som leder till den bästa utgången. Nedan följer ytterligare ett uttalande där Carl Bildt använder sitt ethos för att övertyga. På frågan om han lämnade politiken för näringslivet på grund av att det är bättre betalt svarar han:

Nej, det gjorde jag inte. Och jag gick inte till affärslivet heller. Jag ägnade mig åt det jag brukar kalla för fred och företagande.

Han vill i uttalandet visa att pengar är underordnade och att de uppdrag han åtar sig har ett högre globalt värde. Han vill också markera att han är konsekvent och att det finns en röd tråd i och en högre mening med det han sysslar med. Dessutom vill han åskådliggöra att det finns ett samband mellan de tidigare uppdragen på Balkan och de senare uppdragen som styrelseledamot i olika bolag. De hänger ihop och pengarna är inte något som styr hans val. Hans mål och intentioner står över drivkrafter som att tjäna stora pengar. Han vill framstå som en person med omtanke och välvilja (eunoia) gentemot sin omvärld. Pengarna som rullar in är enbart en underordnad konsekvens av det kall han har.

Följande exempel har redan nämnts men kan betraktas utifrån flera perspektiv. I följande uttalande vädjar Carl Bildt till publikens pathos: ”Svårt att dra allt över en kam. Men bland vissa finns det nästan ett hat mot företagande.” I detta uttalande finns en känslomässig vädjan om en djupare förståelse för den situation han befinner sig i. Han har ägnat sig åt företagande och får utstå massiv kritik som måste grunda sig i förakt. Kanske hoppas Carl Bildt på att mottagarna kan identifiera sig med detta hat mot företagare. Kanske har de också upplevt att de måste finnas någon därute som hatar dem och som exempelvis ställer upp oövervinnliga byråkratiska hinder för deras verksamhet eller utsätter dem som företagare för extremt svårtolkade skatteregler.

Carl Bildt använder också mer klassiska medel för att påverka mottagarnas känslor. Som politiker bör han vara välbekant med att appellera till känslorna fruktan och hopp för att övertyga. Uttalandet nedan är ett exempel på hur Carl Bildt använder fruktan för krig i sin argumentation. På frågan om han som utrikesminister ser att närvaron av oljebolag har en tendens att intensifiera konflikter i redan instabila regioner svarar han:

Nej. Om du har ett välfungerande fritt handelssystem, är det inget problem. Däremot om det skulle bryta samman /.../ blir det en konfliktanledning /.../ Gå tillbaka till den europeiska historien där man stred om kolfälten och järnmalmsgruvorna. Nu har vi en integrerad ekonomi där ingen ens vet var kolgruvorna ligger. Då behöver du inte skicka ut dina arméer för att kontrollera kolfälten. Det var i historien en mycket betydande krigsanledning.

Enligt Carl Bildt är frihandeln, det vill säga Lundin Petroleums rätt att prospektera i Afrika, en garant för fred. Skulle frihandeln bryta samman skulle världen bli mer konfliktbenägen. I detta uttalande finns också kopplingen Carl Bildt gör mellan vad han kallar för globalt företagande och globalt fredsarbete.

Lukas Lundin har tidigare medgivit i en intervju för Veckans Affärer att de diskuterat prospektering i Ogaden då Carl Bildt fanns med i styrelsen. Carl Bildt bemöter detta påstående med följande uttalande: ”Så är det inte... De där citaten vill jag se! Ja, du får skicka dem till mig.” Carl Bildt går till motangrepp i argumentationen och bemöter Emanuel Sideas uppgifter genom att bolla tillbaka bevisbördan. Att de nedskrivna citaten skulle utgöra ett starkare bevis än journalistens ord kan ses som något märkligt. Emanuel Sidea kan ha fabricerat citaten på sin kammare i efterhand och de nedskrivna citaten blir således ganska ointressanta att se. Här ser vi

tydligt hur Carl Bildt hittar ett sätt att undkomma frågan. Han vinner tid, men att kräva bevis in absurdum är i längden inte övertygande.

6.2.2 Intervju i Sverige Radio Ekot

Intervjun kan delas in i två delar. Den första delen består av att intervjuaren Jesper Lindau ställer ett antal frågor som berör huruvida Carl Bildt som styrelseledamot i Lundin Petroleum varit med och fattat beslut rörande Ogaden. Jesper Lindau försöker med hjälp av bland annat citat ur en kvartalsrapport och med frågor kring datum då beslut togs i styrelsen att reda ut hur involverad Carl Bildt egentligen var i affären i Ogaden. Carl Bildts försvar består huvudsakligen, under den första delen av intervjun, av att ifrågasätta Jesper Lindaus kunskaper om hur oljebolag arbetar och att ifrågasätta de uppgifter Lindau konfronterar honom med. Carl Bildts strategi blir således att bygga sin argumentation kring teknikaliteter i processen som föregår själva oljeutvinningen. Han vill med hjälp av påståenden och förklaringar av begrepp som koncessioner och prospektering få Lindau att framstå som om han blandar ihop de olika begreppen. Självt försöker Carl Bildt stärka sitt ethos genom att på ett föreläsande sätt förklara olika begrepp i oljebranschen för Lindau.

Jag svarade just på det. Versamhet och verksamhet. Man går in och skaffar sig en koncession. Den kan du kalla verksamhet eller inte, men i samband med det så gör man självfallet samtal, konsultationer med olika NGO:s.

Carl Bildt försöker också i den andra delen av intervjun, det vill säga när följdfrågan om jäv ställs, stärka sitt ethos, men utifrån en helt annan utgångspunkt än det vi sett ovan. På frågan om Carl Bildt ser något problem i den uppkomna situationen där misstankar om jäv riktas mot honom svarar han:

Nej absolut inte. Jag har suttit i olika företagsstyrelser där jag varit med och gjort affärer med större delen av världen och det har lärt mig väldigt mycket. Det tror jag har medfört att jag har bättre möjligheter att hantera olika situationer dessutom.

Genom uttalandet försöker Carl Bildt stärka sitt ethos genom att visa att alla styrelseuppdrag medfört att han tillägnat sig kunskap som han nu har nytta av i egenskap av utrikesminister. Den erfarenhet som han skaffat sig genom att han gjort affärer med större delen av världen försöker han att vända till något positivt. Han anser sig nu ha bättre möjlighet att hantera olika situationer,

vilka exempelvis skulle kunna vara att förhandla för de båda fängslade journalisterna. Men uttalandet kan också syfta till att han nu med den förvärvade erfarenheten kan sköta andra internationella uppdrag som utrikesminister på ett mer tillfredställande sätt. Carl Bildt vill framstå som en erfaren och kunnig person. Enligt den klassiska retoriken försöker han vinna tillit genom den kategori av ethos som benämns som phronesis, det vill säga att övertyga genom visdom, kunskap och erfarenhet.

6.2.3 Intervju i SVT:s Skavlan

Som tidigare nämnts lyckas Carl Bildt på ett mycket skickligt sätt att anpassa sig till den retoriska spelplats som talkshowen utgör. Han använder och förstärker de personliga egenskaper som kommit att känneteckna den offentliga bilden av honom. Han spelar på de attribut som sedan tidigare är hans personliga signum. De halländska r-ljuden gurglar i hans mun och hals några tiondels sekunder längre än brukligt. De dröjer sig kvar och accentueras för att, vilket för oss åhörare framstår som en evighet, förlösas i ett yttrande. Han dröjer sig också kvar vid ord som han betonar på ett nästan onaturligt utdraget sätt. Den torra ironin blir om möjligt ännu torrare än vi är vana vid. När Skavlan frågar varför han varit så tyst det sista tiden och varför han inte kommenterat de två svenska journalisternas fall svarar han med en ironiserande ton samtidigt som han höjer ögonbrynen med en knapp märkbar rörelse: ”Nejdå, jag talade i TV både igår och idag. Öhhu, så att du hänger inte riktigt med.” Denna förstärkning av attribut som vi sedan tidigare förknippar med Carl Bildt medför att han på sätt och vis blir till en karikatyr av sig själv. Men genom att hålla sig till kända domäner blir han också trovärdig. Han framstår inte som en löjlig figur som försöker sig på komiska grepp som han inte bemästrar.

I följande passage använder Carl Bildt sitt ethos som utrikesminister och högsta chef för Utrikesdepartementet som medel för att övertyga. På frågan om varför han är så tyst om de båda fängslade svenska journalisterna svarar han i mer allmänna ordalag om hur den diplomati bedrivs för svenskar som sitter fängslade utomlands.

Vi har ungefär 125 svenska medborgare som sitter i fängsligt förvar runt om i världen /... /Vi jobbar hela tiden med det här. Vi hjälper ut folk ibland utan att du får reda på det någonsin och vi talar aldrig om det. Därför det råder sekretess i de här ärendena. Det rör individer och då talar vi väldigt sällan om människoödena. Men vi försöker hjälpa människorna utan att tala om det ibland.

Genom att framhålla att det hela tiden pågår ett arbete som den svenska allmänheten inte alltid får ta del av, och som inte syns i media, vill han visa på att det finns en djup kunskap och en lång erfarenhet av diplomati. Han vill inge förtroende och påvisa sin auktoritet på området. Hela denna redovisning av hur diplomati går till är dock inte ett svar i linje med vad journalisten frågade. Carl Bildt svarar utifrån sin roll som utrikesminister, medan Skavlan vill styra in intervjun på jävsanklagelserna och det specifika fallet med de fängslade journalisterna. Carl Bildts svar kan således uppfattas som att han försöker undvika frågan.

Uttalandet som följer är ytterligare ett exempel på hur Carl Bildt använder sitt ethos som medel för att övertyga. Angående hur han ser på frågan om att hans opartiskhet hela tiden aktualiseras svarar han följande:

För mig är det oerhört viktigt att sakförhållanden är rätt och riktigt. Jag hade aldrig kunnat engagera mig i politiken om jag inte hade haft ett starkt engagemang för vad som är rätt och fel, sant och osant. Sen även i politiken och i medias värld finns det väldigt mycket av mytbildningar. Det måste man ha förmåga att skära igenom och veta vad som är rätt och vad som är fel. Vad som är sant och vad som är osant.

Carl Bildt försöker framstå som en god och hederlig man. På klassiskt manér vill han framhäva sin moral, heder och dygd (arete). Han vill framstå som ärlig och den som går att lita på. Samtidigt som han kan skilja på vad som är sant och osant finns det krafter därute som vill vilseleda allmänheten och skapa osanningar. Carl Bildt berättar med ord för oss hur god han är, vilket lämnar utrymme för flera olika tolkningar. Vi vet inte om det finns någon substans bakom orden. Han kanske staplar tomma ord på varandra. Ett mer effektivt sätt att övertyga sin publik hade varit om han tog upp konkreta exempel när han handlat som en god man.

Carl Bildt försöker också väcka känslor hos publiken, det vill säga att använda pathos som medel för att övertyga. Han vill med följande uttalande visa att han är utsatt för en smutskastningskampanj och att det är någon därute som iscensatt processen genom att fara med osanningar. På frågan om han känner att hela affären är som en fläck på kavajen som inte går bort svarar han följande:

Nej det tycker jag inte av den enkla anledningen att du måste titta på sakförhållanden. Finns det någonting där eller finns det inte någonting där. Sen finns det de som har som intresse av att driva någon typ av kampanj. Det ligger i det politiska spelet. Jag har ingen invändning emot det. Det ligger där.

Carl Bildt försöker att minska trovärdigheten till den som anklagar honom genom att hävda att han är utsatt för ett smutsigt politiskt spel. I uttalandet finns antydningar om att det är politiska meningsmotståndare som driver en kampanj mot honom på felaktiga grunder och att dessa meningsmotståndare enbart har för avsikt att tillfoga sina politiska motståndare så stor skada som möjligt.

6.3 Medel för att övertyga - stilfigurer

Nyckelord: *trop, ornament*

6.3.1 Intervju i Veckans Affärer

Genom att använda olika stilfigurer kan retorn förtydliga, framhäva och förklara olika tankegångar. I intervjun i Veckans Affärer återfinns en trop som är central för hela den argumentation som försvaret bygger på. Carl Bildt sammanfattar hela sin argumentation mot jävsanklagelserna i denna trop. Tropen blir därmed mycket viktig och den övriga argumentationen kommer att bygga på de antaganden som avses med tropen. Följande stilfigur använder Carl Bildt för att förstärka sitt budskap och för att övertyga: ”Ett globalt fredsarbete och ett globalt företagsarbete – en spännande och fri kombination.” I det här uttalandet finns två stilfigurer kombinerade. Dels finns det i stilfiguren en alliteration genom bokstavsrim i början av orden fredsarbete och företagsarbete, dels finns det en anafor genom att upprepa den inledande frasen ”ett globalt”. Innehållet i den här stilfiguren rymmer mycket av den argumentation som Carl Bildt använder sig av i sitt försvar av de anklagelser som förts fram. Genom att han verkat i ett antal bolagsstyrelser, bland annat Lundin Petroleum, har han också medverkat till att upprätthålla det globala frihandelssystemet, vilket i sin tur är en garant för en fredligare värld. Länder som handlar med varandra krigar inte heller.

Carl Bildt använder sig av fler stilfigurer i intervjun: ”... Det verkar som att man i Sverige tror att det finns en oljekälla under varje bensinstation.” Den här överdriften (hyperbol) komprimerar en hel tankegång på effektivt sätt. Den är snyggt utformad och moraliserande i sin karaktär. Den pekar finger till dem som anklagar Carl Bildt för moraliskt förfall, men som själva tankar bilen

utan att reflektera över var och under vilka omständigheter oljan producerats. Samtidigt som vi med glad min tankar våra bilar förfasar vi oss över oljebolagens framfart i tredje världen.

6.3.2 Intervju i Sverige Radio Ekot

I denna intervju använder sig Carl Bildt mycket sparsamt av stilfigurer. Den retoriskt spända situationen och själva innehållet i argumentationen lämnar inget utrymme för utsmyckningar av språket. Intervjun handlar till stora delar om teknikaliteter kring Lundin Petroleums tecknande av koncessioner och olika prospekteringslicenser. När Lindau ska ställa den sista frågan använder Carl Bildt dock följande grepp. Jesper Lindau (Ekots journalist): ”Som sista fråga. Som klassiskt är att man återvänder till första frågan. Var du med och tog beslut i Lundin Petroleum som rörde Etiopien?” Carl Bildt svarar med följande vändning av frågeställningen:

När du säger att det är det klassiska sättet i en intervju, så är det klassiska slutet på en intervju att säga att då får du återgå till det svaret som jag lämnade i början.

Carl Bildt är på väg till ett möte och uppvisar en viss trötthet efter en 18 minuter lång intervju. Han kastar ganska snyggt bollen tillbaka till Jesper Lindau utan att återigen behöva bemöta intervjuarens frågeställning. Ingen kan klandra honom, eftersom frågan ställts ett antal gånger i olika skepnader under större delen av intervjun.

6.3.3 Intervju i SVT:s Skavlan

I TV-studion hos Fredrik Skavlan finns andra förutsättningar för användning av stilfigurer än i intervjun i exempelvis Ekot. Stämningen är mer avspänd och situationen liknar mer ett samtal än en intervju. Här tillåts Carl Bildt ta ut svängarna något mer och tillåter sig att använda följande stilfigur som medel för att övertyga publiken att han är en god och hederlig politiker och människa:

För mig är det oerhört viktigt att sakförhållanden är rätt och riktigt. Jag hade aldrig kunnat engagera mig i politiken om jag inte hade haft ett starkt engagemang för vad som är rätt och fel, sant och osant.

Orden rätt och riktigt betonas kraftigt och förstärks genom Carl Bildts halländska r-ljud. Senare i samma uttalande använder Carl Bildt också en antites med hjälp av ordparen ”rätt och fel” och ”sant och osant”. Stilfiguren greppar inte riktigt tag och den efterfrågade effekten uteblir om man

enbart med ord berättar hur god man är. Publiken vill ha konkreta exempel på situationer som visar på godhet för att bli övertygade.

6.4 Medel för att övertyga - framförandet

Nyckelord: *actio och pronuntiatio*

6.4.1 Intervju i Veckans Affärer

Det finns av naturliga skäl ganska stora svårigheter i att analysera ett framförande av en person som blivit intervjuad för en tidning. Jag vill dock framhålla två detaljer i intervjun som kan tillskrivas Carl Bildts framförande. Journalistens påstående om att rapportens presentation (vilken rapport det rör sig om framgår inte) egentligen inte spelar någon roll, utan att kärnfrågan är om Carl Bildt kände till övergreppen i Ogaden, får Bildt att gå i taket och surna till riktigt ordentligt. Han svarar på följande sätt: ”Det spelar en jävla roll! Om du säger att en rapport presenterades och den inte gjorde det. Då spelar det roll.” Carl Bildt använder här mycket kraftiga ord. Han pekar med hela handen och visar att inga journalister ska tala om för honom vad som är viktigt eller oviktigt. Han värnar sin auktoritet och sin status genom att ta till kraftuttryck. Så här får Carl Bildt bete sig. Vi reagerar inte nämnvärt. Det tillhör vår bild av honom. Han är inte en oborstad typ, utan framstår som vältalig och korrekt i de flesta sammanhang och om han någon gång tar till kraftuttryck så är det befogat. Det stärker hans ethos ytterligare. Följande citat kan också tillskrivas hans framförande. Mitt i ett uttalande om smutskastning mot företag utbrister han i följande kommentar:

Oj, nu åker vi över Rhen. Här är den europeiska ekonomiska pulsådern. Att åka ut till Rotterdams hamn och titta, det är fascinerande.

Genom att visa på geografiska kunskaper som sedan utvecklas i mer generella påståenden om Europas ekonomiska knutpunkter vill Carl Bildt få publiken övertygade om att detta är hans europeiska hemmaarena. En politisk och ekonomisk arena som han känner lika bra som sin egen bakficka. Han vill stärka sitt ethos som världsman europé och världsmedborgare.

6.4.2 Intervju i Sverige Radio Ekot

Carl Bildt har en mycket återhållsam och korrekt framtoning i intervjun. Han bjuder inte på något extra, utan vi får nöja oss med utläggningar om koncessioner, prospektering och andra begrepp i oljebranschen. Han svarar på frågorna pliktskyldigt och vi får en känsla av att han ställer upp på intervjun endast på grund av sin redovisningsskyldighet som politiker. Stundtals får man intrycket av att Carl Bildt är på väg någon annanstans och att han blir intervjuad mellan andra officiella uppdrag. Han framstår som något besvärad. Han vet dessutom vad det innebär att bli intervjuad av en grävande journalist på Ekot och svarar ungefär som det förväntas av honom, ganska defensivt och redovisande. Jesper Lindau försöker dock med olika medel att få Carl Bildt att ge oss mer information om Lundin Petroleums affärer i Ogaden. Carl Bildt förstår tydligt vad Jesper Lindau är ute efter och blir på sin vakt och ganska passiv i sina uttalanden. Carl Bildt överväger noga vad han vill medge och det defensiva spelet med de låsta positioneringarna är ett faktum.

6.4.3 Intervju i SVT:s Skavlan

Carl Bildt har en mycket personlig röst med tydliga drag som vi genast känner igen. Hans röst och uttal väcker uppmärksamhet och utnyttjas medvetet som ett stilgrepp i intervjun hos Fredrik Skavlan. Hans framförande blir mycket levande och variationsrikt med alla betoningar och tempoväxlingar. Hans ironi förstärks till exempel med hjälp av att han dröjer sig kvar vid sina halländska r-ljud. Han använder också små ansiktsuttryck och gester för att ytterligare förstärka exempelvis ironier. Carl Bildts tonfall, emfas och otroligt perfekta tajming i pauseringen gör honom övertygande. Han införlivar våra förväntningar och gör oss trygga i vad som kommer att presenteras för oss. Publiken vet redan på förhand att de inte kan förvänta sig någon avbön eller ursäkt. De vet vem Carl Bildt är och vad det är han levererar, i vilken förpackning.

6.5 Carl Bildts image-återskapande strategier

I denna del analyseras Carl Bildts retoriska strategier enligt Benoits (1995) teori om image-återskapande. Analysen kommer att ta sin utgångspunkt i den schematiska uppställning av olika image-återskapande strategier som presenterades redan i teorikapitlet. Carl Bildts olika uttalanden och yttranden identifieras och placeras in i schemat. Under varje intervju presenteras först vilka strategier som är mest framträdande och i vilken hierarkisk ordning de framträder i intervjuerna.

Därefter presenteras varje strategi med exempel och analyseras mer ingående. Avslutningsvis dras slutsatser av de olika intervjuerna.

6.5.1 Intervju i Veckans Affärer

Carl Bildts försvar innehåller fyra olika huvudkomponenter. Först förnekar han att han varit med i Lundin Petroleums styrelse och fattat några beslut om Ogaden, vilket i förlängningen också innebär att han förnekar att jäv föreligger. För det andra försöker han att förminska betydelsen av det som andra har uppfattat som en jävssituation genom att framhålla goda egenskaper (bolstering). För det tredje placerar han sitt engagemang i Lundin Petroleum i en större och mer fördelaktig kontext (transcendence). Avslutningsvis attackerar han journalisten (attack accuser).

Denial

Carl Bildts huvudstrategi är att förneka att han varit involverad i Lundin Petroleums affärer med Etiopien. Han menar att han redan hade lämnat styrelsen då bolaget började prospektera i Ogaden, vilket innebär att jäv inte kan föreligga när han nu som utrikesminister ska förhandla för de båda journalisterna.

Det enda vi gjorde var att ha en genomgång av ett mycket stort antal områden. Sedermera fattades beslut om de områdena efter att jag hade lämnat styrelsen.

Han förnekar också att den verksamhet som Lundin Petroleum bedrivit i Afrika på något sätt skulle vara oetisk. Han vill med andra ord inte medge vad andra påstår, det vill säga att han suttit i styrelsen för ett bolag som bedrivit verksamhet på bekostnad av människors lidande. På frågan om det inte varit enklare om han från början hade medgett att Lundin Petroleum gjort dumma saker, men att han inte minns och nu har lämnat styrelsen svarar han: ”Om det var så skulle jag ha sagt det. Men så var det inte.”

Carl Bildts försvar handlar om att förneka alla anklagelser. Han förnekar att han var inblandad i de affärer som rörde Ogaden, vilket i förlängningen betyder att han dessutom förnekar att jäv föreligger. Avslutningsvis förnekar han också att Lundin Petroleums verksamhet i Afrika skulle vara oetisk.

Bolstering

Carl Bildts försvar innehåller också strategier för att förminska betydelsen av det som andra har uppfattat som en jävssituation. Genom följande uttalande vill han visa att de tidigare styrelseuppdragen inte på något sätt varit ett hinder för honom i den positionen som han nu innehar som utrikesminister:

Nej. Alltså jag är en bättre utrikesminister genom de erfarenheter jag har av globalt företagande inom olika områden. Tveklöst.

Han vill förminska det negativa i den uppkomna situationen genom att framhålla goda egenskaper.

Transcendence

Carl Bildt sätter också sitt engagemang i Lundin Petroleum i en större mer fördelaktig kontext. Hans engagemang som styrelseledamot i olika bolag handlar också om ett fredsarbete. En öppen värld med länder som bedriver frihandel är också en fredligare och mindre konfliktbenägen värld.

Nej, det gjorde jag inte. Och jag gick inte till affärlivet heller. Jag ägnade mig åt det jag brukar kalla för fred och företagande.

Attack accuser

Avslutningsvis använder han en attack på journalisten i sitt försvar. Carl Bildt försöker genom följande uttalande minska journalistens trovärdighet genom ifrågasätta sanningshalten i hans uppgifter: ”Det spelar en jävla roll! Om du säger att en rapport presenterades och den inte gjorde det. Då spelar det roll.”

Slutsatser

Carl Bildts huvudstrategi är att förneka sin inblandning i Lundin Petroleums affärer i Ogaden. Men samtidigt som han förnekar sin inblandning framhäver han att hans engagemang i globalt företagande stärkt honom i rollen som utrikesminister. Han försöker bättra på sitt anseende och få publiken övertygade om att turerna kring Lundin Petroleum inte inverkat negativt på det arbete han utför som utrikesminister, vilket många hävdar. Istället har de tidigare styrelseuppdragen medfört att han i sin nuvarande position utför ett bättre arbete.

Carl Bildt sätter också sina tidigare styrelseuppdrag i en för honom mer gynnsam kontext. Uppdragen som styrelseledamot syftade inte bara till att tjäna pengar, utan också till att främja en mer öppen och fredligare värld. Han är inte den företagare i blod och olja som han beskylls för att vara. Hans företagande har en högre och mer betydelsefull mening, som att arbeta för fred och öppenhet. Slutligen använder sig Carl Bildt av strategin att attackera anklagaren. Genom attacken vill han få journalisten att framstå som mindre trovärdig.

6.5.2 Intervju i Sverige Radio Ekot

Carl Bildts försvar innehåller, likt den ovan analyserade intervjun, fyra olika huvudkomponenter. Först förnekar han att Lundin Petroleum verksamhet i Ogaden resulterade i någon oljeproduktion och att några prospekteringslicenser med Etiopien aldrig tecknades under hans tid i styrelsen. För det andra försöker han att förminska betydelsen av att de tidigare styrelseuppdragen skulle ha en negativ inverkan på hans nuvarande uppdrag som utrikesminister. För det tredje placerar han sina styrelseuppdrag i en större och mer fördelaktig kontext (transcendence). Avslutningsvis attackerar han journalisten (attack accuser).

Denial

Carl Bildt förnekar att Lundin Petroleum producerade olja i Ogaden: ”Nej, producera var aldrig, så långt kom det överhuvudtaget aldrig.”

När journalisten, genom att läsa ur Lundin Petroleum kvartalsrapport, hävdar att prospekteringslicenser tecknades med den etiopiska regeringen redan under Carl Bildts tid i styrelsen blir svaret: ”Nej, men du, åtminstone det du läste upp för mig var prospekteringslicenser i de där länderna och det innebär inte att man gör det i alla länderna.” Carl Bildt förnekar alltså de uppgifter som han blir konfronterad med genom att hävda att journalisten tolkat kvartalsrapporten på ett felaktigt sätt.

Bolstering

Carl Bildts försvar innehåller också strategier för att förminska betydelsen av anklagelserna genom att framhålla goda egenskaper. Genom följande uttalande vill han visa att de tidigare styrelseuppdragen gjort honom till en mer erfaren och världsmedveten utrikesminister:

Jag har ju varit med i företagsstyrelser och som har haft affärer med nästan alla delar av världen. Och det tror jag är en fördel att man vet någonting om världen.

Transcendence

Carl Bildt sätter också sina styrelseuppdrag i en större mer fördelaktig kontext. Företagande och handelsförbindelser leder till en mer öppen värld. Genom att delta istället för att ställa sig utanför kan man också vara med och påverka världen.

Generellt sett så är jag en person som tycker det är bra att svenska företag gör affärer i olika delar av världen och det kan gälla, för att ta det igen, Norge eller Etiopien eller Vietnam eller Kina eller Kongo eller vad det nu är. En del av detta är länder som jag nu som utrikesminister har synpunkter på utvecklingen av mänskliga rättigheter och sådant. Men jag förordar fortfarande att vi ska ha handelsförbindelser och investeringar i de här länderna. Det är en del av den förändringsprocess i världen vi ska medverka i.

Attack accuser

Avslutningsvis använder Carl Bildt en attack på journalisten i sitt försvar. Carl Bildt försöker genom följande uttalande minska journalistens trovärdighet genom ifrågasätta hans objektivitet i sitt uppdrag som radioreporter på Ekot: ”Det lät som om du hade en åsikt i frågan.”

Slutsatser

Carl Bildts huvudstrategi är också i den här intervjun att förneka sin inblandning i Lundin Petroleums affärer i Ogaden. Samtidigt som han förnekar inblandning i styrelsebesluten vidhåller han att företagandet gett honom erfarenhet och kunskaper om världen, vilka stärkt honom i hans nuvarande roll som utrikesminister. Carl Bildt sätter också här det globala företagandet i en för honom mer gynnsam kontext. För Carl Bildt innebär det globala företagandet att han kan medverka till en mer öppen, fredlig och demokratisk värld. Till sist går Carl Bildt till attack genom att ifrågasätta journalisten Jesper Lindaus objektivitet och opartiskhet. Carl Bildt vill få Jesper Lindau att framstå som mindre trovärdig och direkt hävda att han är åsiktsdriven.

6.5.3 Intervju i SVT:s Skavlan

Carl Bildts försvar innehåller fyra olika huvudkomponenter. Först förnekar han sin inblandning i Lundin Petroleums affärer med Etiopien. Han förnekar också att bolaget överhuvudtaget producerade någon olja i Ogaden. För det andra försöker han framhålla goda egenskaper och på så sätt visa att han är pålitlig. För det tredje förminskar han betydelsen av sitt uppdrag i Lundin Petroleums styrelse för sin nuvarande roll som utrikesminister och förhandlare för de båda fängslade journalisterna. Avslutningsvis attackerar han politiska meningsmotståndare (attack accuser).

Denial

Carl Bildt förnekar all inblandning i affärerna med Etiopien och hänvisar till att de som anklagar honom gör det på felaktiga grunder.

Nej, det tycker jag inte av den enkla anledningen att du måste titta på sakförhållanden. Finns det någonting där eller finns det inte någonting där.

Dessutom förnekar han att Lundin Petroleum överhuvudtaget bedrivit någon verksamhet i Ogaden: ”Ja, om bolaget fanns där, men de finns ju inte där.”

Bolstering

Carl Bildt framhäver goda egenskaper i form av att hänvisa till tidigare händelser där han blivit anklagad för felaktigheter, men sen blivit upprättad genom att det visat sig att han hade rätt.

Några specifika händelser eller situationer hänvisar han inte till.

Sen kan du stå där i motvind och säga någonting som huvuddelen säger det är fel, men det kan visa sig vara rätt i alla fall. Jag har varit med om rätt mycket där jag har stått upp och sagt saker och ting som jag blivit utskäld för, men en hel del har i efterhand visat sig vara rätt.

Han vill visa att hans belackare haft fel förut och kan ha det också i den här frågan.

Minimization

Carl Bildt vill förminska betydelsen av vad andra påstår vara en jävssituation. Han menar att hans tidigare styrelseuppdrag i Lundin Petroleum inte påverkar rollen som utrikesminister. Han kan oavsett sin styrelsehistorik utföra sitt uppdrag som förhandlare på ett tillfredsställande sätt. De båda fängslade journalisterna kommer att få den hjälp de behöver.

Fullständigt irrelevant tror jag. Jag tror inte det gjort någon skillnad överhuvudtaget /.../ Men för sakfrågan att hjälpa de här individerna tror jag att det inte gör någon skillnad alls.

Attack accuser

Avslutningsvis använder han en attack på sina meningsmotståndare i sitt försvar. Carl Bildt försöker genom följande uttalande minska trovärdighet till de som anklagar honom genom att hävda att det drivs en kampanj mot honom och att det ligger i det politiska spelet.

Sen finns det de som har liksom sina intressen av att driva någon typ av kampanj. Det ligger i det politiska spelet. Jag har ingen invändning mot det. Det ligger där.

Slutsatser

Carl Bildts huvudstrategi är likt de ovan analyserade intervjuerna att förneka att han var med i Lundin Petroleums styrelse och fattade beslut som rörde Ogaden. Carl Bildt framhäver också en rad goda egenskaper som han påstår sig besitta. Egenskaper som har för avsikt att stärka publikens positiva bild av retorn. Han vill framstå som sanningssägaren som alltid står upp för sina åsikter. Carl Bildt vill också förminska betydelse av vad andra hävdar är en ren jävssituation. Slutligen går Carl Bildt till attack, inte som tidigare mot journalisten som intervjuar honom, utan mer generellt mot media och de politiska motståndare som lyft frågan om det föreligger jäv.

6.6 Sammanfattning av resultat

I sammanfattningen av resultatet presenteras de tre intervjuerna under var sin rubrik.

6.6.1 Intervju i Veckans Affärer

Intervjun i Veckans Affärer kan betraktas som ett försvarstal från Carl Bildts sida. Han försöker övertyga sin publik om att det inte ligger någon sanning i de anklagelser och påståenden som förts fram. I intervjun uppstår ett klassiskt retoriskt problem som Carl Bildt måste lösa. Genom att övertyga retoriskt måste han visa att han är en god man med goda avsikter.

Veckans Affärer är en affärstidning som riktar sig till personer verksamma eller med intresse i näringslivet. I intervjun finns det ett antal uttalanden som visar att Carl Bildt anpassar sig till den mentala bild han har av Veckans Affärers läsare. Dessutom är det tydligt att han vill vinna

sympati och skapa en vi-känsla med läsarna. Carl Bildt vill framstå som den erfarne företagaren som har en förståelse för vad företagande innebär. Han försöker skapa olika bryggor till den publik han ser framför sig.

Carl Bildt försöker fånga publikens respekt och stärka sin egen auktoritet genom att hävda att han är en bättre utrikesminister genom de erfarenheter han har av globalt företagande. Han vill visa att tiden i Lundin Petroleums styrelserum inte ställt till besvär för honom i sitt uppdrag som utrikesminister, utan istället stärkt honom och gett honom erfarenheter utanför den politiska sfären som han nu har nytta av. I följande uttalande använder Carl Bildt sitt ethos, både som företagare och utrikesminister, som medel för att övertyga:

”Nej, Alltså, jag är en bättre utrikesminister genom de erfarenheter jag har av globalt företagande inom olika områden. Tveklöst.”

Han vill genom uttalandet visa att han alltid tar de rätta besluten som leder till den bästa utgången. På frågan om han lämnade politiken för näringslivet på grund av att det är bättre betalt svarar han:

”Nej, det gjorde jag inte. Och jag gick inte till affärslivet heller. Jag ägnade mig åt det jag brukar kalla för fred och företagande.”

Han vill i uttalandet visa att de uppdrag han åtar sig har ett högre värde och att pengar är av underordnad betydelse. Han vill framstå som en person med omtanke och välvilja (eunoia) gentemot sin omvärld.

Carl Bildt använder också de klassiska känslorna frukta och hopp för att övertyga. Enligt Carl Bildt är frihandeln, det vill säga Lundin Petroleums rätt att prospektera i Afrika, en garant för fred. Skulle frihandeln bryta samman skulle världen bli mer konfliktbenägen. En konfliktfylld värld är något vi fruktar, medan hoppet står till en fredligare värld genom frihandel. I denna syntes finns kopplingen Carl Bildt gör mellan vad han kallar för globalt företagande och globalt fredsarbete: ”ett globalt fredsarbete och ett globalt företagsarbete – en spännande och fri kombination.” I det här uttalandet finns två stilfigurer kombinerade. Dels en alliteration genom

bokstavsrim i början av orden fredsarbete och företagsarbete, dels en anafor genom att upprepa den inledande frasen ”ett globalt”. Innehållet i den här stilfiguren rymmer mycket av den argumentation som Carl Bildt använder sig av i sitt försvar av de anklagelser som förts fram. Genom att han verkat i ett antal bolagsstyrelser, bland annat Lundin Petroleum, har han också medverkat till att upprätthålla det globala frihandelssystemet, vilket i sin tur är en garant för en fredligare värld. Stater som handlar med varandra krigar inte heller.

Carl Bildts huvudstrategi är att förneka all inblandning i Lundin Petroleums affärer med Etiopien. Men samtidigt som han förnekar sin inblandning framhäver han att hans engagemang i globalt företagande stärkt honom i rollen som utrikesminister. De tidigare styrelseuppdragen har medfört att han i sin nuvarande position utför ett bättre arbete. Carl Bildt sätter sina tidigare styrelseuppdrag i en för honom mer gynnsam kontext. Uppdragen som styrelseledamot syftade inte bara till att tjäna pengar, utan också till att främja en mer öppen och fredligare värld. Hans företagande har en högre och mer betydelsefull mening. Avslutningsvis använder sig Carl Bildt av strategin att attackera den som anklagar. Genom attacken vill han få journalisten att framstå som mindre trovärdig.

6.6.2 Intervju i Sverige Radio Ekot

Ekot är Sveriges Radios nyhetsredaktion och det är Ekots journalist Jesper Lindau som släpps fram när Carl Bildt ska intervjuas. Intervjun präglas av en spänd retorisk situation, vilket bidrar till en ganska låst intervju som kommer att handla om teknikaliteter angående koncessioner och prospektering. Lindau försöker genom sina frågor hitta öppningar som ska få Carl Bildt att berätta mer om Lundin Petroleums affärer med Etiopien. Carl Bildt svarar med långa undvikande redogörelser. Lindau överger inte sin huvudfråga, utan ställer samma fråga om och om igen, hela tiden omformulerad. Carl Bildt blir tydligt irriterad och hänvisar till att Lindau har svaret om han backar bandet, vilket ger en tydlig bild av den positionering som råder i intervjun. Inte bara Carl Bildt är på sin vakt, utan också Jesper Lindau. Detta blir tydligt när Carl Bildt frågar Lindau om han själv har en åsikt i frågan kring jävssituationen. Lindau svarar följande: ”Jag har inga åsikter i frågan. Jag ställer bara frågor /.../ Nej, nej det är inte åsiktsdrivet det här.” Jesper Lindau visar tydligt med uttalandet att hans position som objektiv journalist är ifrågasatt och att han måste klargöra för både lyssnarna, redaktionsledningen och Carl Bildt själv att han är opartisk.

Carl Bildt tar i intervjun på sig rollen av att vara mycket kunnig i oljebranschen. På Lindaus fråga om Carl Bildt var med i Lundin Petroleums styrelse och fattade beslut om att bilda ett dotterbolag specialiserat på utvinning av olja i Ogaden svarar Carl Bildt torrt: ”Det är inte så det går till.”

Carl Bildt försöker också att stärka sitt ethos genom att visa att alla styrelseuppdrag medfört att han tillägnat sig kunskap som han nu har nytta av i egenskap av utrikesminister.

Nej absolut inte. Jag har suttit i olika företagsstyrelser där jag varit med och gjort affärer med större delen av världen och det har lärt mig väldigt mycket. Det tror jag har medfört att jag har bättre möjligheter att hantera olika situationer dessutom.

Carl Bildt vill framstå som en erfaren och kunnig person. Enligt den klassiska retoriken försöker han vinna tillit genom den kategori av ethos som benämns som phronesis, det vill säga att övertyga genom visdom, kunskap och erfarenhet.

Carl Bildts huvudstrategi är att förneka inblandning i Lundin Petroleums affärer med Etiopien. Samtidigt som han förnekar inblandning i styrelsebesluten vidhåller han att företagandet gett honom erfarenhet och kunskaper om världen, vilka stärker honom i hans nuvarande roll som utrikesminister. Carl Bildt sätter det globala företagandet i en för honom mer gynnsam kontext. Till sist går Carl Bildt till attack genom att ifrågasätta journalisten Jesper Lindaus objektivitet och opartiskhet. Han vill få Lindau att framstå som mindre trovärdig och direkt hävda att han är åsiktsdriven.

6.6.3 Intervju i SVT:s Skavlan

Skavlan är en talkshow och skiljer sig från de mediala arenor Carl Bildt är mer van att vistas på. Eftersom genren har syfte att underhålla finns det också krav och förväntningar på att man som intervjuad ska leva upp till den mer lättsamma och mer förtroliga stämningen. Carl Bildt lyckas utmärkt med att möta de krav som ställs på honom i denna situation. Med sina halländska r-ljud ironiserar han över socialdemokratin och lyckas få publiken i studion med sig. Han förstärker de personliga egenskaper som kommit att känneteckna den offentliga bilden av honom och lyckas på ett smidigt sätt anpassa sig till situationen. Den torra ironin blir om möjligt ännu torrare än vi är vana vid. Men genom att hålla sig till kända domäner blir han också trovärdig. När Skavlan

frågar varför han varit så tyst det sista tiden och varför han inte kommenterar de två svenska journalisternas fall svarar han med en ironiserande ton samtidigt som han höjer ögonbrynen med en knapp märkbar rörelse: ”Nejdå, jag talade i TV både igår och idag. Öhhu, så att du hänger inte riktigt med.” Carl Bildt är väl medveten om publikens förväntningar på hur en deltagare i en talkshow ska framträda och att han anpassar sitt framförande efter dessa förväntningar.

I följande uttalandet använder Carl Bildt sitt ethos som medel för att övertyga. Angående hur han ser på frågan om att hans opartiskhet hela tiden aktualiseras svarar han följande:

För mig är det oerhört viktigt att sakförhållanden är rätt och riktigt. Jag hade aldrig kunnat engagera mig i politiken om jag inte hade haft ett starkt engagemang för vad som är rätt och fel, sant och osant. Sen även i politiken och i medias värld finns det väldigt mycket av mytbildningar. Det måste man ha förmåga att skära igenom och veta vad som är rätt och vad som är fel. Vad som är sant och vad som är osant.

Carl Bildt försöker framstå som en god och hederlig man. På klassiskt manér vill han framhäva sin moral, heder och dygd (arete). Han vill framstå som ärlig och den som går att lita på. Samtidigt som han kan skilja på vad som är sant och osant finns det krafter därute som vill vilseleda allmänheten och skapa osanningar.

Carl Bildt har en mycket personlig röst med tydliga drag som vi genast känner igen. Hans röst och uttal väcker uppmärksamhet och utnyttjas medvetet som ett stilgrepp. Hans framförande blir mycket levande och variationsrikt med alla betoningar och tempoväxlingar. Han införlivar våra förväntningar och gör oss trygga i vad som kommer att presenteras för oss.

Carl Bildts huvudstrategi är att förneka att han var med i Lundin Petroleums styrelse och fattade beslut angående Ogasen. Carl Bildt framhäver dessutom en rad goda egenskaper som han påstår sig besitta. Egenskaper som syftar till att ge publiken en positiv bild av retorn. Carl Bildt vill också förminska betydelse av vad andra hävdar är en ren jävssituation. Slutligen går Carl Bildt till attack mot media och politiska motståndare genom att hävda att det drivs en kampanj mot honom.

7. Diskussion

Resultatet visar att den retoriska situation som Carl Bildt har att förhålla sig till skiljer sig åt på de tre olika mediala arenor han framträder. De tre arenorna ställer upp helt olika villkor för vilken typ av retorisk respons som är passande. Detta trots att det påträngande problemet utgörs av samma jävsanklagelser i alla de tre intervjuerna. Carl Bildts retoriska strategier är tydligt anpassade efter situation och publik, det vill säga den föreställning eller mentala bild Carl Bildt har av sin publik. I Veckans Affärer försöker Carl Bildt hitta kopplingar och skapa bryggor till den mentala bild han har av vilka som läser Veckan Affärer. Ett flertal uttalanden syftar att nå en mer specifik publik som han försöker skapa en samhörighet med utifrån sin tidigare roll som ledamot i ett flertal bolagsstyrelser. Sveriges Radio Ekot och SVT:s Skavlan har en bredare och mer sammansatt publik och vänder sig inte som Veckans Affärer till en mer specifik målgrupp. Skavlan är ett folkligt underhållningsprogram och Ekot är en seriös nyhetsredaktion som har en nyhetsintresserad allmänhet som publik. Denna bredare och mer sammansatta (av olika grupperingar) publikstruktur leder till att en publikanpassning av de retoriska strategierna uteblir. Däremot anpassar Carl Bildt sin användning av de retoriska strategierna till en för genren passande respons. I Skavlan möter han de förväntningar publiken har på en deltagare i en talkshow. Han uppfyller de krav som ställs genom att ha en mer lättsam, förtrolig och humoristisk ton. I Ekot bemöter han villkoren för passande retorisk respons genom att vara saklig, neutral och att bygga sitt försvar utifrån att klargöra faktiska händelser och tillstånd. Den retoriska situationen och publiken blir således avgörande för hur den retoriska responsen utformas och framförs.

I sitt framförande hos Skavlan använder Carl Bildt sin personliga röst som ett medvetet stilgrepp och som ett medel för att övertyga. Genom att utnyttja tonfall, emfas, pausering och en perfekt timing blir framförandet mycket levande och variationsrikt. Han stannar också kvar vid sina halländska r-ljud något längre än brukligt och förstärker på så sätt det som är mest karaktäristiskt i hans uttal. Publiken dras med och Carl Bildt anpassar sig till genren genom betona de attribut som ligger nära hans personliga stil. Han håller sig till grepp som han behärskar och blir därmed trovärdig.

Som kontrast till det levande och variationsrika framförandet hos Skavlan står den återhållsamma och korrekt redovisande ton Carl Bildt har i intervjun i Ekot. Denna defensiva framtoning som Carl Bildt har speglar den spända retoriska situation som råder i intervjun. Dock bör det beaktas att genren samtidigt kräver en argumentation på saklig grund. Det är en grävande journalist som konfronterar Carl Bildt med uppgifter ur kvartalsrapporter och med exakta tider för prospekteringslicenser, vilket innebär att situationen kräver att Carl Bildt framstår som saklig, korrekt och att han levererar den information som anses vara godtagbar som svar på journalistens frågor. Intervjun präglas av att journalisten Jesper Lindau vägrar att överge sin huvudfråga. Han ställer samma fråga gång på gång, hela tiden omformulerad, så länge, han enligt egen uppfattning, inte får ett godtagbart svar på hur inblandad Carl Bildt som ledamot i Lundin Petroleums styrelse var i affärerna med Etiopien. Carl Bildt blir tydligt irriterad och påpekar att Lindau har svaret om han backar bandet. Positioneringarna är tydliga och Carl Bildts svar blir restriktiva och defensiva. Dessutom frågar Carl Bildt journalisten Jesper Lindau om han har en egen åsikt i frågan angående de uppkomna jävsanklagelserna. Han vill på så sätt ifrågasätta Lindaus opartiskhet och hävda att han inte är objektiv i sitt journalistiska uppdrag. Lindau nekar till att varken han eller redaktionen drivs av några åsikter. Carl Bildt vill med attacken få Jesper Lindau att framstå som mindre trovärdig genom att hävda att Lindau drivs av personliga åsikter i sin yrkesutövning som journalist på Ekot. Den spända retoriska situationen inbjuder varken till några utsvävningar i framförandet eller i den språkliga utsmyckningen.

I studion hos Fredrik Skavlan är situationen mer avspänd och präglas av en mer förtrolig stämning. Här finns det definitivt mer öppningar att använda sig av utsmyckande stilfigurer och att ta ut svängarna i framförandet. Carl Bildts ironier förstärks genom ett knappt märkbart minspel och publiken låter sig roas. Det vi ser är underhållande och Carl Bildt är mycket trovärdig i de humoristiska grepp han företar sig. Han framstår trovärdig genom att vara äkta och inte på något sätt tillgjord. Dock finns det en del brister i följande stilfigur han använder sig av hos Skavlan:

För mig är det oerhört viktigt att sakförhållanden är rätt och riktigt. Jag hade aldrig kunnat engagera mig i politiken om jag inte hade haft ett starkt engagemang för vad som är rätt och fel, sant och osant.

Stifiguren är så konventionaliserad att ju mer Carl Bildt försöker övertyga oss om sin godhet, desto mer övertygade blir vi om motsatsen. Effekten blir likartad med vad Richard Nixon åstadkom på en presskonferens i kölvattnet av Watergate-skandalen när han försäkrade ”I am not a crook”, vilket istället fick alla att inse att han var skyldig. Carl Bildt borde visa sin godhet med konkreta exempel där han utfört något gott istället för att på ett inpräntande sätt berätta om sin godhet.

I Veckans Affärer använder Carl Bildt en trop som utgår ifrån och komprimerar hela den argumentation som försvaret bygger på: ”Ett globalt fredsarbete och ett globalt företagsarbete – en spännande och fri kombination” I tropen sammanfattas tankekedjan att hans styrelseuppdrag har medverkat till att upprätthålla frihandelssystemet, vilket han anser vara en garant för en fredligare värld. Länder som bedriver handel med varandra krigar inte heller. Kopplingen är inte helt tydlig, men det finns uppenbara fördelar med att sammanfatta sin argumentation i en trop. Tropen blir som en tes och argumentationen blir således målinriktad och stringent till sin karaktär. Även om vi inte ställer upp på tropens premisser kan vi se att det finns en koppling mellan hans argumentation och hans ideologi, vilket medverkar till att han framstår som mycket konsekvent i den argumentation han lägger fram.

Ett utmärkande drag som följer ett tydligt mönster i alla de tre intervjuerna är hur Carl Bildt använder sitt ethos för att övertyga sin publik. Det finns stora likheter hur han appellerar till sitt ethos som före detta styrelseledamot och som utrikesminister i alla de tre intervjuerna. Användningen av ethos verkar inte vara lika bundet till en specifik retorisk situation som de övriga analyserade retoriska strategierna. Naturligtvis är användningen ethos mer kopplat till Carl Bildts egen person och hans roll som politiker och före detta styrelseledamot. Ethos blir därmed inte lika kontextberoende som övriga medel för att påverka. Dessutom ligger trovärdigheten i att vara just personlig i sin karaktär och att inte spela på karaktärsdrag som man inte besitter eller bemästrar. Carl Bildt använder dock sitt ethos utifrån olika utgångspunkter. I intervjun i Ekot försöker han stärka sitt ethos genom sakinriktad argumentation som handlar om att han visar upp kunskaper relevanta för oljebranschen. Han vill visa att han behärskar ämnet och använder sig av den kategori av ethos som benämns som phronesis. I samma intervju finns det också exempel på hur Carl Bildt försöker stärka sitt ethos genom att sätta styrelseuppgiften i ett större

sammanhang. Han vill visa att åren i olika bolagsstyrelser gett honom erfarenheter som han nu som utrikesminister har nytta av. I veckans Affärer framhåller Carl Bildt att han tveklöst blivit en bättre utrikesminister genom de erfarenheter han tillägnat sig genom globalt företagande. I intervjun hos Skavlan kopplas hans ethos som utrikesminister inte till det globala företagandet, utan till hur Utrikesdepartementet och han som utrikesminister arbetar med enskilda fall där svenskar sitter i fängsligt förvar utomlands. I samma intervju använder Carl Bildt ytterligare ett grepp genom att framhäva sin heder och moral (arete). Här ligger den karaktär han appellerar till närmare hans personliga värderingar vad som är ”rätt och riktigt” och ”sant och osant”.

I Veckans Affärer hävdar Carl Bildt att han inte lämnade politiken för affärslivet, utan ägnar sig åt det han brukar kalla fred och företagande. Han vill i uttalandet visa att de uppdrag han åtar sig har ett högre globalt värde. Genom utalandet vill han framstå som en person med omtanke och välvilja mot sin omvärld. Carl Bildt använder sig här av den kategori av ethos som benämns som eunoia. Hur han sätter sitt engagemang i olika bolagsstyrelser i ett högre sammanhang går igen i alla de tre intervjuerna. Ett engagemang som dels har hjälpt honom att bli en bättre utrikesminister, dels ett engagemang som främjat det globala fredsarbetet.

Till skillnad från ethos är pathos mer kontextbundet. Pathos handlar om att väcka publikens känslor och det är därför nödvändigt att känna till något om sin publik. När publiken består av en mer specifik grupp individer är det lättare att hitta beröringspunkter i talet och att skapa sig en uppfattning vad som väcker deras känslor. I intervjun i Veckans Affärer har Carl Bildt en mental bild av vilka som läser tidningen och har på så sätt större möjlighet att väcka deras känslor. I intervjun använder han således läsarnas erfarenhet av näringslivet för att väcka känslor. Carl Bildt hävdar att det finns ett hat mot företagande och hoppas att publiken kan identifiera sig med detta hat.

Carl Bildt framstår som mycket konsekvent i de image-återskapande strategier han lägger fram till sitt försvar mot de jävsanklagelser han konfronteras med. Det finns strukturer och drag i hans strategier som återfinns i alla de tre intervjuer som analyserats. Förnekelsen (denial) av att han varit inblandad i affärerna med Etiopien när han satt i Lundin Petroleum's styrelse går igen oavsett om han sitter i TV-studion hos Skavlan, blir intervjuad i Ekot eller sitter i en förstaklassvagn

med en journalist från *Veckans Affärer*. Han försöker också genomgående i alla de tre intervjuerna framhäva att hans tidigare engagemang i Lundin Petroleums styrelse inte alls inverkat negativt på hur han utför sitt uppdrag som utrikesminister. Istället hävdar han att hans engagemang i globalt företagande stärkt honom i rollen som utrikesminister och att han genom styrelseuppdragen fått större kunskap om världen, vilket han nu har stor nytta av. Han försöker bättra på sitt anseende och få publiken övertygade om att turerna kring Lundin Petroleum inte inverkat negativt på det arbete han utför som utrikesminister, vilket många hävdar. De tidigare styrelseuppdragen medför istället att han i sin nuvarande position utför ett bättre arbete. Han vill förminska det negativa i den uppkomna situationen genom att framhålla goda egenskaper (bolstering).

Carl Bildt sätter också sina tidigare styrelseuppdrag i en för honom mer gynnsam kontext (transcendence). Uppdragen som styrelseledamot syftade inte bara till att tjäna pengar, utan också till att främja en mer öppen och fredligare värld. Hans företagande har en högre och mer betydelsefull mening, som att arbeta för fred och öppenhet. Slutligen använder sig Carl Bildt av strategin att attackera anklagaren. I *Ekot* och *Veckans Affärer* attackerar Carl Bildt journalisterna Jesper Lindau och Emanuel Sidea (attack accuser). Carl Bildt vill få journalisterna att framstå som mindre trovärdiga. I en talkshow som *Skavlan* utgör inte en attack på programledaren någon passande retorisk respons, utan Carl Bildt nöjer sig med att attackera politiska meningsmotståndare som han beskyller för att driva en kampanj.

7.1 Slutsatser

Sammanfattningsvis är Carl Bildts retoriska strategier tydligt anpassade efter retorisk situation, publik och utifrån vilken retorisk respons som är passande. I *Veckans Affärer* blir det tydligt hur han försöker nå en mer specifik grupp läsare utifrån sin tidigare roll som styrelseledamot. I *Ekot* och *Skavlan* anpassar Carl Bildt sin användning av de retoriska strategierna till en för genren passande respons. I *Skavlan* möter han de förväntningar publiken har på en deltagare i en talkshow genom att ha en lättsam, förtrolig och humoristisk ton. I framförandet använder han sig av sin röst och minspel som ett medvetet stilgrepp. I *Ekot* bemöter han villkoren för passande retorisk respons genom att bygga sitt försvar utifrån att klargöra faktiska händelser och

saktillstånd. Den retoriska situationen och publiken blir således avgörande för hur den retoriska responsen utformas och framförs.

Hur Carl Bildt använder sitt ethos är inte lika bundet till den retoriska situationen och kontexten som de övriga medlemmarna för att övertyga. Det finns ett tydligt mönster hur han använder sitt ethos som utrikesminister och före detta ledamot i ett antal bolagsstyrelser. Carl Bildt försöker stärka sitt ethos genom att sätta styrelseuppdragen i ett större sammanhang. Han vill visa att åren i olika bolagsstyrelser gett honom erfarenheter som han nu som utrikesminister har nytta av.

Carl Bildt förnekar inblandning i Lundin Petroleums affärer med Etiopien och således de jävsanklagelser han konfronteras med. Samtidigt framhäver han att hans engagemang i globalt företagande stärkt honom i rollen som utrikesminister. Carl Bildt sätter också sina tidigare styrelseuppdrag i en för honom mer gynnsam kontext. Uppdragen som styrelseledamot syftade inte bara till att tjäna pengar, utan också till att främja en mer öppen och fredligare värld.

Den mest framträdande retoriska strategin Carl Bildt använder sig av är att sätta styrelseuppdragen i ett större sammanhang. Han vill visa att åren i olika bolagsstyrelser gett honom erfarenheter som han nu som utrikesminister har nytta av och att engagemanget i bolagen inte handlade om att berika sig själv, utan syftade till att främja en mer öppen och fredligare värld. Carl Bildts huvudstrategi är således att sätta sitt eget handlande i en mer fördelaktig kontext.

Avslutningsvis vill jag med retoriken som utgångspunkt delge några tankar om utrikesminister Carl Bildts framtid. Carl Bildt har lyckats rida ut även denna storm och sitter i skrivande stund kvar på posten som utrikesminister. Om de retoriska strategier som identifierats i uppsatsen bidragit till att kritiken svalnat kan jag inte entydigt uttala mig om. Det dröjer sig dock kvar vissa orosmoln på Carl Bildts himmel. Vad den pågående förundersökningen om Lundin Petroleums påstådda krigsbrott i Sudan resulterar i vet vi ännu inte och inom en snar framtid kan Carl Bildt tvingas att försvara sig offentligt igen. Hur han då kommer att utforma sin retorik beror naturligtvis på hur anklagelserna ser ut och i vilken kontext de framförs, men helt klart kommer media och politiska meningsmotståndare även fortsättningsvis att vara på plats och kräva

trovärdiga och övertygande svar av Carl Bildt. Situationen ter sig allt mer komplicerad för Carl Bildt och att på nytt använda sig av de retoriska strategier som identifierats i denna uppsats framstår varken som trovärdigt eller övertygande. Retoriska strategier tenderar att vara en färskvara och att likt en papegoja repetetivt återanvända samma gamla slitna argument fungerar inte i längden. Frågan är om Carl Bildt har fler retoriska kort att spela ut och om så är fallet skulle det vara intressant att närmare studera vilken argumentation dessa nya strategier i så fall bygger på. Naturligvis har alla turer kring Carl Bildts engagemang i Lundin Petroleum påverkat honom negativt och hur långt förtroendet för honom sträcker sig innan han blir en belastning för den sittande regeringen får framtiden utvisa.

Källförteckning

Aristoteles (2012). *Retoriken*. (1. utg.) Ödåkra: Retorikförlaget.

Benoit, W.L. (1995). *Accounts, excuses, and apologies: a theory of image restoration strategies*. Albany: State Univ. of New York Press.

Bitzer, Lloyd F. (1968). *The Rhetorical Situation*. *Philosophy & Rhetoric*. 1:1-14.

Cicero, M.T. (2009). *Om talaren: Bok 3, Tredje boken*. Åstorp: Retorikförlaget.

Foss, S.K. (red.) (2009). *Rhetorical criticism: exploration and practice*. (4. ed.) Long Grove, Ill.: Waveland Press.

Häger, B. (2001). *Intervjuteknik*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.

Johannesson, K. (1998). *Retorik eller konsten att övertyga*. (2., rev. och omarb. uppl.) Stockholm: Norstedt.

Karlberg, M. & Mral, B. (1998). *Heder och påverkan: att analysera modern retorik*. Stockholm: Natur och kultur.

Kjeldsen, J.E. (2008). *Retorik idag: introduktion till modern retorikteori*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Kristna Fredsrörelsen, 2010. "Unpaid debt – Lundins krigsskuld i Sudan", 2010-06-04. Från <http://www.krf.se/unpaid-debt-lundins-krigsskuld-i-sudan> Hämtad 15 maj, 2012.

Lindqvist Grinde, J. (2008). *Klassisk retorik för vår tid*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Perelman, C. (2004). *Retorikens imperium: retorik och argumentation*. Eslöv: Brutus Östlings bokförl. Symposion.

Regering, 2012. Biografi utrikesminister Carl Bildt, Från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/07/56/64/0f24379d.pdf> Hämtad 15 maj, 2012.

Renberg, B. (2007). *Retorikanalys: en introduktion*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Riksarkivet, 2012. Svenskt biografiskt lexikon, Från <http://www.nad.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=18208> Hämtad 15 maj, 2012.

Sigrell, A. (2001). *Att övertyga mellan raderna: en retorisk studie om underförståddheter i modern politisk argumentation*. (2., rev. utg.) Åstorp: Rhetor.

Ware, B.L. & Linkugel W.A. (1973). *They Spoke in Defense of Themselves: On the Generic Criticism of Apologia*. *Quarterly Journal of Speech*. 59:273-283.

Media:

Dagens industri, 2009. "Carl Bildt lättar på värdepappersportföljen", 2009-07-08. Från <http://di.se/Templates/Public/Pages/ArticlePrint.aspx?pl=19262> ArticlePageProvider Hämtad 15 maj, 2012.

Fokus, 2007. "Som att brottas med Karelin", 2007-01-12. Från <http://www.fokus.se/2007/01/%C2%BBsom-att-brottas-med-karelin%C2%AB/> Hämtad 15 maj, 2012.

Göteborgs Posten, 2012. "Smuts på händerna", 2012-03-17.

Svenska Dagbladet, 2006. "Bildt KU-anmäls för aktieinnehav", 2006-10-20. Från http://www.svd.se/nyheter/inrikes/bildt-ku-anmals-for-aktieinnehav_363176.svd Hämtad 15 maj, 2012.

Svenska Dagbladet, 2006. ”Bildt viker sig – drar sig ur Vostok Nafta”, 2006-10-27. Från http://www.svd.se/naringsliv/nyheter/sverige/bildt-viker-sig-drar-sig-ur-vostok-nafta_7142257.svd Hämtad 15 maj, 2012.

Sveriges Radio, 2009. “Svenskt ja till Nord Streams gasledning”, 2009-11-05. Från <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=3216906> Hämtad 15 maj, 2012.

SVT, 2011. ”Rapports genomgång: Lundin har intressen i Etiopien”, 2011-10-10. Från http://svt.se/2.22620/1.2562274/rapports_genomgang_lundin_har_intressen_i_etiopien Hämtad 15 maj, 2012.